



**Πανεπιστήμιο
Κύπρου**

Επιτροπές Εξεύρεσης Αγνοουμένων - Η περίπτωση της Κύπρου και του Λιβάνου

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Εαρινό Εξάμηνο 2021/2022

Τμήμα: Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Κατεύθυνση: Πολ.Επιστήμη/Διεθνείς Σχέσεις

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιωσήφ Κόβρας

Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Ανδρέας Ευθυμίου

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Επιτροπές Εξεύρεσης Αγνοουμένων - Η περίπτωση της Κύπρου και του Λιβάνου» πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια των μεταπτυχιακών μου σπουδών, στον τομέα «Πολιτικές Επιστήμες με κατεύθυνση στις Διεθνείς Σχέσεις» στο τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου διατριβής, θα ήθελα εγκαρδίως να ευχαριστήσω τον επιβλέπων καθηγητή μου Ιωσήφ Κόβρα, Αναπληρωτή Καθηγητή στο Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κύπρου, για τη συνεχή και πολύτιμη καθοδήγηση του καθ' όλη τη διάρκεια της Διπλωματικής μου έρευνας και ταυτόχρονα για τις γνώσεις που αποκόμισα κατά την περίοδο των σπουδών μου.

Τέλος, απευθύνω επίσης θερμές ευχαριστίες προς την οικογένεια, τους φίλους και συμφοιτητές μου για την συμπαράσταση και στήριξη τους.

Περίληψη

Με το τέλος μίας διαμάχης, τα κράτη και οι κυβερνήσεις τους σε μια μεταπολεμική περίοδο, καλούνται να αντιμετωπίσουν διάφορα εσωτερικά ανθρωπιστικά προβλήματα που προκλήθηκαν. Ένα από τα ζητήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα είναι αυτό της ανάγκης εξακρίβωσης της τύχης των αγνοουμένων που εξαφανιστήκαν κατά την περίοδο των βιοπραγιών. Οι διερευνητικές επιτροπές που αναμένεται να συσταθούν από τα κράτη αυτά, θα έχουν ως στόχο την εξακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων και υπάγονται σε πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης. Βέβαια, η υιοθέτηση, εφαρμογή και ομαλή λειτουργία αυτών των επιτροπών εδράζεται σε πολλούς εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Ο σκοπός της παρούσας διατριβής είναι να αναζητήσει αυτούς τους παράγοντες μέσα από την ανάλυση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών που αφορούν την μεταβατική δικαιοσύνη. Ταυτόχρονα στο παρόν πόνημα, μέσα από την μελέτη των περιπτώσεων της Κύπρου και του Λιβάνου, επιχειρείται η εξακρίβωση των παραγόντων που διαφαίνεται να έχουν περισσότερη επιρροή, αλλά και των λόγων που μία επιτροπή όπως αυτή της Κύπρου έχει επιτύχει την ομαλή λειτουργία της, επιτυγχάνοντας την εξακρίβωση της τύχης μεγάλου αριθμού αγνοουμένων της.

Λέξεις κλειδιά: Μεταβατική δικαιοσύνη, Επιτροπές αγνοουμένων, Κύπρος, Λίβανος

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	1
Περίληψη	2
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	4
Κεφάλαιο 2: Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	7
Πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης	7
Η πρακτική της αμνηστίας	8
Ο ρόλος των κοινωνικών ομάδων και των Μη Κυβερνητικών Οργανισμών (ΜΚΟ) .	12
Ο ρόλος του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών	15
Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία	17
Σκοπός και Επιλογή περιπτώσεων	17
Παράγοντες επιρροής	18
Μέθοδος	19
Περιορισμοί	21
Κεφάλαιο 4: Κύριο Μέρος	23
Μέρος Α	23
Υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης	23
Μέρος Β	31
Επιτροπές Αγνοουμένων	31
Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων για την Κύπρο	33
Περίπτωση του Λιβάνου	40
Μηχανισμός εξεύρεσης αγνοουμένων στην Κύπρο και όχι στον Λίβανο, γιατί;	49
Κεφάλαιο 5: Συμπέρασμα	55
Βιβλιογραφία	57

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Η εξακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων μετά από μία διαμάχη, είναι ένα ανθρωπιστικό πρόβλημα η λύση του οποίου πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα για το επηρεαζόμενο κράτος. Η εφαρμογή πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης όπως η σύσταση διερευνητικών επιτροπών, είναι ένα κατάλληλο εργαλείο για την επιβεβαίωση της τύχης των αγνοουμένων. Ως εκ τούτου η έρευνα επικεντρώνεται στις επιτροπές ανάκτησης αγνοουμένων που στόχο έχουν διασαφήνιση της τύχης τους. Σε περίπτωση που γίνει γνωστή η απευκταία κατάληξή τους, δηλαδή το αποτέλεσμα των ερευνών να φανερώσει νεκρούς αγνοουμένους, η επιτροπή προχωρά σε ανασκαφές ούτως ώστε να ανακτηθούν τα λείψανα και να παραδοθούν στις οικογένειες. Όμως, η υιοθέτηση, η εφαρμογή και η ιδανική λειτουργία μιας διερευνητικής επιτροπής δεν επιτυγχάνεται εύκολα, αφού επηρεάζεται από πολλούς εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες, τους οποίους η έρευνα αυτή αναζητεί.

Το πρώτο κομμάτι της παρούσας έρευνας έχει ως στόχο να απαριθμήσει τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης σε μεταπολεμικά κράτη και για ποιο λόγο η εφαρμογή τους σε συγκεκριμένες περιπτώσεις γίνεται πιο εύκολα εν συγκρίσει με άλλες. Το δεύτερο κομμάτι αφορά τις εμπειρίες των περιπτώσεων των διερευνητικών επιτροπών αγνοουμένων της Κύπρου και του Λιβάνου όπου παρουσιάζονται ξεχωριστά και εν τέλει συγκρίνονται έτσι ώστε να δοθεί απάντηση στο εμπειρικό ερώτημα. Για να εκπληρωθούν οι σκοποί της έρευνας, δημιουργήθηκαν δύο κεντρικά ερευνητικά ερωτήματα. Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα είναι *«Γιατί κάποιες πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης υιοθετούνται σε κάποιες περιοχές αλλά όχι σε άλλες;»*. Η απάντηση του αρχικού ερωτήματος γίνεται μέσω σχετικής βιβλιογραφίας η οποία αναλύει τους παράγοντες που επηρεάζουν την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης σε μεταπολεμικά κράτη. Το δεύτερο εμπειρικό ερευνητικό ερώτημα που απαντά η έρευνα είναι *«Γιατί δημιουργήθηκε αποτελεσματικός μηχανισμός εξεύρεσης αγνοουμένων στην Κύπρο και*

όχι στον Λίβανο;». Τα δύο ερωτήματα έχουν σημαντική συσχέτιση μεταξύ τους. Η απάντηση που θα προκύψει από το πρώτο αναφορικά με τους παράγοντες υιοθέτησης πρακτικών μεταβατικής δικαιοσύνης, θα βοηθήσει έτσι ώστε να βρεθούν οι αντίστοιχοι παράγοντες που επηρέασαν τη σύσταση επιτροπών εξεύρεσης αγνοουμένων στις περιπτώσεις της Κύπρου και του Λιβάνου.

Τα κράτη της Κύπρου και του Λιβάνου είναι δύο περιπτώσεις οι οποίες είχαν συγκρούσεις με κοινά χαρακτηριστικά και ακολούθως παρόμοια ανθρωπιστικά προβλήματα στο τέλος τους. Με το πέρας των δύο αντίστοιχων συγκρούσεων τους, τα δύο κράτη και οι κυβερνήσεις τους έπρεπε να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα των αγνοουμένων που είχε προκύψει. Οι εμπειρίες και ο τρόπος με τον οποίο εξελίχθηκε η διαδικασία ενασχόλησης των δύο κρατών με το πρόβλημα, διαφέρουν σε κάθε περίπτωση, τόσο στη διαχείριση από πλευράς των κυβερνήσεων τους και άλλων εμπλεκόμενων παραγόντων, όσο και στη δημιουργία των επιτροπών για επίλυση του προβλήματος. Αν και στις δύο περιπτώσεις το πρόβλημα των αγνοουμένων αντιμετωπίστηκε με καθυστέρηση, η διερευνητική επιτροπή της Κύπρου έδρασε αποτελεσματικά καταφέροντας να αντιμετωπίσει το πρόβλημα, ενώ ο Λίβανος ακόμα δεν κατάφερε να δημιουργήσει μια ανάλογης αποτελεσματικότητας επιτροπή. Έτσι, η ανάλυση των δύο επιτροπών, των οποίων οι χώρες είχαν παρόμοιες συνέπειες από τον πόλεμο, αλλά διαφορετικό αποτέλεσμα, βοηθάει στην άντληση των παραγόντων που συμβάλλουν περισσότερο στην πετυχημένη εφαρμογή επιτροπών εξεύρεσης αγνοουμένων. Επιπλέον, λόγω του ότι η Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων (ΔΕΑ) για την Κύπρο είναι μία πετυχημένη επιτροπή, η ανάλυση των όρων λειτουργίας της φανερώνει τα χαρακτηριστικά που την καθιστούν αποτελεσματική. Ως εκ τούτου δίνεται η ευκαιρία να συγκριθούν οι όροι της ΔΕΑ με αυτούς που καθορίστηκε να έχει η Εθνική Επιτροπή για τους Αγνοούμενους και Βίαια Εξαφανισμένους στο Λίβανο.

Εν τέλει, η εργασία έχει ως απώτερο σκοπό να συνεισφέρει στη βιβλιογραφία της μεταβατικής δικαιοσύνης και πιο συγκεκριμένα στο κομμάτι που αφορά την ανάκτηση αγνοουμένων μέσα από την αναζήτηση των παραγόντων που επηρεάζουν την υιοθέτηση, την εφαρμογή και την εκπλήρωση των στόχων των αρμόδιων επιτροπών εξεύρεσης αγνοουμένων. Η μελέτη της θεωρίας της μεταβατικής δικαιοσύνης που εστιάζει στις πολιτικές που εφαρμόζονται σε μεταπολεμικά κράτη με στόχο τη λύση των ανθρωπιστικών προβλημάτων, αλλά και η παράλληλη εξέταση των περιπτώσεων των αγνοουμένων της Κύπρου και του Λιβάνου, αναμένεται να δώσουν φως στα κεντρικά ερευνητικά ερωτήματα.

Κεφάλαιο 2: Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Μέσα από την ανάλυση της βιβλιογραφίας που επικεντρώνεται στη μεταβατική δικαιοσύνη και τους μηχανισμούς της, παρατηρήθηκε ότι υπάρχει σημαντική αναφορά σε συγκεκριμένους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τη δημιουργία, λειτουργία και τα αποτελέσματα τους. Οι παράγοντες επιρροής που εμφανίζονται συστηματικά μέσα στην βιβλιογραφία της μεταβατικής δικαιοσύνης είναι η αμνηστία, οι κρατικοί στόχοι, τα συμφέροντα των κυβερνώντων, η δράση της κοινωνίας των πολιτών, των ΜΚΟ και του ΟΗΕ. Για να λυθεί το ανθρωπιστικό πρόβλημα των αγνοουμένων στην Κύπρο και στον Λίβανο, χρειαζόταν εφαρμογή μηχανισμών μεταβατικής δικαιοσύνης και πιο συγκεκριμένα επιτροπές εξεύρεσης αγνοουμένων. Βέβαια, η διαφορετική πορεία που είχαν οι αντίστοιχες επιτροπές τους οφείλεται και στο πως οι προαναφερόμενοι παράγοντες επηρέασαν τη κάθε περίπτωση. Ως εκ τούτου, η βιβλιογραφική ανασκόπηση επικεντρώνεται στην ανάλυση αυτών των παραγόντων και τη διασταύρωση των στοιχείων τους μέσα από τις εμπειρίες των δύο κρατών-περιπτώσεων που ασχολείται η έρευνα.

Πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης

Ξεκινώντας, μεταβατική δικαιοσύνη για τα μεταπολεμικά κράτη είναι το μέσο με το οποίο μπορούν να κτίσουν σταθερούς κρατικούς θεσμούς και κυβερνήσεις οι οποίες θα μπορούν να λειτουργήσουν χωρίς κοινωνικές κρίσεις. Το International Center for Transitional Justice σημειώνει πως η μεταβατική δικαιοσύνη είναι *«Οι τρόποι με τους οποίους οι χώρες που αναδύονται από περιόδους σύγκρουσης και καταστολής αντιμετωπίζουν μεγάλης κλίμακας ή συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τόσο πολλές και τόσο σοβαρές που το κανονικό σύστημα δικαιοσύνης δεν θα είναι σε θέση να παράσχει επαρκή απάντηση»*(ICTJ, n.d.). Μετά που καταλαγιάζει η ομίχλη του πολέμου, τα κράτη αυτά έχουν να αντιμετωπίσουν ανθρωπιστικά προβλήματα όπως αγνοούμενους, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και ζητήματα προσφύγων. Με τέτοιου είδους προβλήματα στο κατώφλι του,

κανένα κράτος δε μπορεί να επαναλειτουργήσει αποτελεσματικά και άμεσα, αφού πρέπει πρώτα από όλα να προβεί σε πράξεις προς επίλυση τους ώστε οι επηρεαζόμενοι πολίτες να μπορέσουν να γυρίσουν σελίδα και να ξεκινήσουν οι διαδικασίες επούλωσης (Bloomfield et al 2003; Sooka, 2006; Fischer, 2011; ICTJ, n.d). Η ανάγκη να λυθούν τα ανθρωπιστικά προβλήματα που προήλθαν εξαιτίας των πολέμων, απαιτεί και τους κατάλληλους μηχανισμούς (Cilliers et al, 2016). Κάποιοι από τους μηχανισμούς που συμβάλλουν στην επίτευξη μεταβατικής δικαιοσύνης είναι οι επιτροπές εξεύρεσης αλήθειας, επιτροπές ανάκτησης αγνοουμένων, ειδικά δικαστήρια και ανθρωπιστικές ομάδες που προσφέρουν ψυχολογική υποστήριξη στους επηρεαζόμενους και προσπαθούν να ανακαλύψουν την αλήθεια για συγκεκριμένα γεγονότα (Bloomfield et al 2003).

Ακολούθως, η λύση των προαναφερθέντων προβλημάτων μέσω των κατάλληλων μηχανισμών μεταβατικής δικαιοσύνης έχει άμεση σχέση με την επίτευξη συμφιλίωσης μεταξύ των διαφόρων κοινοτήτων/ομάδων ανθρώπων που βρίσκονταν σε αντιμαχόμενα στρατόπεδα εν καιρώ διαμάχης. Αυτοί οι μηχανισμοί βοηθούν τις εμπλεκόμενες κοινότητες να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα με το να μάθουν την αλήθεια για τα συμβάντα, να αναγνωρίσουν ότι μοιράζονται κοινά προβλήματα και να συνεργαστούν για την λύση αυτών (Sooka, 2006). Όμως, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι για να λυθούν τέτοιας διαστάσεως προβλήματα, πρέπει να υπάρξει βοήθεια από αξιόπιστους διεθνείς εταίρους (π.χ. ΟΗΕ) αλλά και κυβερνήσεις πρόθυμες να δράσουν με θεσμικές μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα στοχεύουν στη δημιουργία μηχανισμών ή πολιτικών που θα οδηγούν στην επίλυση προβλημάτων όπως, παραδείγματος χάριν, εξεύρεση αγνοουμένων, καταδίκη εγκληματιών πολέμου, επαναπατρισμό προσφυγών και αποζημιώσεις στα θύματα (Fischer, 2011).

Η πρακτική της αμνηστίας

Οι μηχανισμοί μεταβατικής δικαιοσύνης επιδιώκουν την επίτευξη συμφιλίωσης μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών, την αποζημίωση των θυμάτων, την καταδίκη των

παραβατών και την ανάκτηση της αλήθειας. Όμως, σε μεταπολεμικά κράτη φαίνεται να υπάρχει σχεδόν πάντα διχασμός στην επίτευξη ειρήνης ή δικαιοσύνης (Girelli, 2017; Hadden, 2017; El-Masri et al, 2020). Αυτή η επιλογή των κρατών έχει να κάνει με την απόφαση τους να επικεντρωθούν είτε στην τιμωρία των δραστών, η οποία προωθεί την δικαιοσύνη, ή χρησιμοποιώντας αντίθετα μέσα όπως την αμνηστία έτσι ώστε να υπάρξει ειρήνη ευκολότερα (Girelli, 2017; Hadden, 2017). Η αμνηστία είναι ένα θέμα το οποίο αφορά σε μεγάλο βαθμό την έρευνα αυτή αφού είναι μία πρακτική που επηρέασε και επηρεάζει τις περιπτώσεις των αγνοουμένων της Κύπρου και του Λιβάνου. Εξ ου και χρήζει ανάλυσης.

Κατά πρώτον, η αμνηστία αποτελεί πρακτική η οποία εμποδίζει την καταδίκη συγκεκριμένων ατόμων ή κατηγορίας ανθρώπων για τις πράξεις τους κατά την περίοδο πριν την απόδοσή της. Από την μία η χρήση αμνηστίας προς συγκεκριμένα άτομα σε μεταπολεμικά κράτη είναι ένα εργαλείο που προστατεύει από το νόμο δράστες για τις πράξεις τους, όπως για παράδειγμα παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ακόμα, σε κάποιες περιπτώσεις εμποδίζει την επούλωση των πληγών των θυμάτων διότι δεν αναγνωρίζονται τα πάθη τους και δεν παρουσιάζεται η όποια ανταπόκριση στις ανάγκες τους όπως καταδίκη των δραστών (Girelli, 2017; Hadden, 2017; El-Masri et al, 2020). Βλέποντας την περίπτωση των αγνοούμενων του Λιβάνου και τις πράξεις της κυβέρνησης του, παρατηρείται ότι οι αξιωματούχοι του κράτους που πήραν μέρος στις διαμάχες σαν πολεμάρχες χρησιμοποίησαν την εξουσιαστική τους δύναμη για να συγκαλυφθεί η ενασχόληση τους με το παρελθόν και να μην καταδικαστούν (ICTJ, 2013). Αυτό φανερώνει πως τέτοιες πολιτικές μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την δημιουργία/υιοθέτηση μηχανισμών μεταβατικής δικαιοσύνης (El-Masri et al, 2020) που στην περίπτωση του Λιβάνου ήταν μία επιτροπή εξεύρεσης αγνοουμένων, με αποτέλεσμα να υπάρξει καθυστέρηση στην επίλυση ανθρωπιστικών προβλημάτων.

Στον αντίποδα, η πρακτική της αμνηστίας, αν εφαρμοστεί υπό συγκεκριμένους όρους και συνθήκες έχει θετικά αποτελέσματα όπως π.χ. η προώθηση της ειρήνης και η ανταπόκριση στις επιθυμίες των θυμάτων (Girelli, 2017). Σε περίπτωση που ένα μεταπολεμικό κράτος που δεν έχει ξεκάθαρο νικητή αλλά χρειάζεται να εφαρμόσει ένα μηχανισμό μεταβατικής δικαιοσύνης έτσι ώστε να ανακτηθεί η αλήθεια (π.χ. εξεύρεση αγνοουμένων), η εφαρμογή όρων που δεν επικεντρώνονται στην καταδίκη των δραστών βοηθούν στην πετυχημένη λειτουργία και επίτευξη των στόχων του (Girelli, 2017; Hadden, 2017). Ο λόγος που βοηθάει σε τέτοιες περιπτώσεις η αμνηστία είναι διότι η επιτυχία ενός μηχανισμού π.χ. της εξεύρεσης αγνοουμένων, εξαρτάται από τη συνεργασία αντίπαλων παραγόντων οι πληροφορίες των οποίων είναι σημαντικές για τις διερευνητικές διαδικασίες (Morewitz & Colls, 2016). Για παράδειγμα, η περίπτωση της διερευνητικής επιτροπής για τους αγνοούμενους της Κύπρου (ΔΕΑ) αποτελεί παράδειγμα μηχανισμού οι όροι λειτουργίας του οποίου δεν έχουν ως στόχο την τιμωρία του δράστη. Δεν προσπαθεί να καταδικάσει τους δράστες αλλά να αντλήσει όσες παραπάνω πληροφορίες που δύναται να βοηθήσουν στην εκπλήρωση των στόχων του. Το αποτέλεσμα της μη τιμωρητικής προσέγγισης της ΔΕΑ είναι ότι κατάφερε να πετύχει τους στόχους της σε ικανοποιητικό βαθμό, ώστε να θεωρείται επιτυχημένη επιτροπή εξεύρεσης αγνοουμένων (Κοντρας, 2013). Πέραν αυτού, η ΔΕΑ πέτυχε το να ευχαριστήσει και τους συγγενείς των αγνοουμένων που έμαθαν την τύχη των δικών τους (Hadjigeorgiou, 2021).

Κρατικοί στόχοι

Η νέα κυβέρνηση του Λιβάνου επέλεξε τη μη ενασχόληση με τους αγνοούμενους και την υιοθέτηση πολιτικών αμνηστίας (ICTJ, 2013). Από το παράδειγμα του Λιβάνου, παρατηρείται ότι ακόμη και αν μια μεταπολεμική κυβέρνηση προέβη σε μία ειρηνευτική συμφωνία και έχει την ικανότητα να υιοθετήσει πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης, δε σημαίνει ότι θα το κάνει (Sooka, 2006; Morewitz & Colls, 2016). Αυτό γιατί η ενασχόληση

με το αιματηρό παρελθόν, με τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η προσπάθεια λύσης αυτών των προβλημάτων συγκρούονται με την ανάγκη ανοικοδόμησης του κράτους, τη δημιουργία καινούργιων σταθερών πολιτικών και οικονομικών θεσμών που είναι αναγκαίο να σχηματιστούν μετά από το τέλος ενός πολέμου ή μιας σύγκρουσης (El-Masri et al, 2020). Κάτι τέτοιο βέβαια γίνεται εις βάρος των θυμάτων αλλά ταυτόχρονα βοηθά, καθώς για να υπάρξει ορθή και αποτελεσματική ενασχόληση με το παρελθόν πρέπει πρώτα να υπάρχουν στέρεες κρατικές βάσεις (Bloomfield et al, 2003; Sooka, 2006; Morewitz & Colls, 2016).

Αυτό το δίλημμα που εμφανίζεται, δηλαδή από τη μία η ανάγκη ενασχόλησης με το παρελθόν και από την άλλη η ανάγκη για ανοικοδόμηση σταθερών κρατικών θεσμών, αναδεικνύει μαζί του και άλλα προβλήματα. Για παράδειγμα, για θέματα όπως η ανασκαφή μαζικών τάφων και οι δικαστικές διαδικασίες χρειάζονται μαρτυρίες από συγκεκριμένα άτομα που οι πληροφορίες τους για τα συμβάντα κρίνονται ως υψίστης σημασίας (Morewitz & Colls, 2016). Η καθυστέρηση στην ενασχόληση με τέτοιες υποθέσεις αυξάνει τις πιθανότητες να μείνουν άλυτες αφού οι μάρτυρες-κλειδιά γίνονται ολοένα και περισσότερο δυσεύρετοι (Morewitz & Colls, 2016). Ως εκ τούτου η μη ουσιαστική ενασχόληση από την κυβέρνηση του Λιβάνου, όπου δεν υπήρξε άμεση προσπάθεια λύσης του προβλήματος των αγνοουμένων όπως έγινε στην Κύπρο, ενδεχομένως να επηρέασε αρνητικά την επιτυχία μίας μελλοντικής διερευνητικής επιτροπής.

Αν και η περίπτωση των αγνοουμένων της Κύπρου και η ενασχόληση της κυβέρνησης της φαίνεται ως ένα καλό παράδειγμα παράγοντα που προσπαθούσε διαχρονικά για την λύση του ανθρωπιστικού προβλήματος στο εσωτερικό της, εντούτοις δεν είναι. Οι πράξεις της Κυπριακής κυβέρνησης για το θέμα των αγνοουμένων παρουσιάζουν ένα άλλο παράγοντα κρατικών στόχων ο οποίος επηρεάζει την ενασχόληση με το παρελθόν και την εφαρμογή μηχανισμού μεταβατικής δικαιοσύνης όπως μια διερευνητική επιτροπή. Η

καθυστέρηση έναρξης ανασκαφών για εξεύρεση αγνοουμένων από την Κυπριακή κυβέρνηση στις ελεύθερες περιοχές ενώ υπήρχε η δυνατότητα, φανερώνει την αρνητική επιρροή που έχει η προσπάθεια επίτευξης άλλων κρατικών στόχων εις βάρος της λύσης ανθρωπιστικών προβλημάτων (Konras, 2013). Η Κυπριακή κυβέρνηση έχοντας να αντιμετωπίσει την Τουρκία που αρνιόνταν να συνεργαστεί για την λύση του προβλήματος των αγνοουμένων, εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία που της δόθηκε. Επέλεξε να διατηρήσει ανεπίλυτο το πρόβλημα των αγνοουμένων και να χρησιμοποιήσει την στάση της Τουρκίας ως ευκαιρία να ενισχύσει την δική της ρητορική, αυτή του θύματος, και να κατηγορήσει την Τουρκία στην διεθνή σκηνή παρουσιάζοντάς την ως ένα αδιάλλακτο εχθρό και ως τον λόγο που το πρόβλημα των αγνοουμένων δεν μπορούσε να λυθεί (Konras, 2013).

Εν κατακλείδι, ο παράγοντας των κρατικών στόχων σε μία χώρα μετά από ένα πόλεμο παίζει σημαντικότερο ρόλο στο αν θα εφαρμοστούν γρήγορα πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν ανθρωπιστικά προβλήματα (El-Masri et al, 2020; Szablewska & Bachmann, 2015). Η ενασχόληση με το πρόβλημα των αγνοουμένων από τις κυβερνήσεις της Κύπρου και του Λιβάνου υποστηρίζει την πιο πάνω συζήτηση αφού και στις δύο περιπτώσεις καθυστέρησε να λειτουργήσει ο ανάλογος μηχανισμός διότι οι κυβερνήσεις τους έθεσαν διαφορετικούς στόχους.

Ο ρόλος των κοινωνικών ομάδων και των Μη Κυβερνητικών Οργανισμών (ΜΚΟ)

Ο ρόλος των τοπικών κοινωνικών ομάδων και των ΜΚΟ στην υιοθέτηση μηχανισμών μεταβατικής δικαιοσύνης είναι πολύ σημαντικός. (Teitel, 2015; Dezalay, 2017; Merwe & Schkolne, 2017). Όπως παρατηρείται στην περίπτωση του Λιβάνου, η παρουσία κοινωνικών ομάδων με σκοπό την επίλυση του προβλήματος των αγνοουμένων οι οποίες συνεργάστηκαν με ΜΚΟ αλλά και βοηθήθηκαν από αυτές, ειδικότερα από το International Center of Transitional Justice, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην προώθηση της ενασχόλησης με το πρόβλημα από την κυβέρνηση (ICTJ, 2014). Η τεχνοκρατική βοήθεια που παρείχε το

ICTJ στις κοινωνικές ομάδες για τους αγνοούμενους του Λιβάνου, υποστηρίζει τον ορισμό που του δίνει η Dezalay (2017) ως οργανισμός «θυροφύλακας» των μηχανισμών μεταβατικής δικαιοσύνης. Του δίνει αυτό τον τίτλο γιατί κατέχει την απαιτούμενη τεχνοκρατική γνώση και την πολιτική επιρροή, που αποτελούν εχέγγυα με τα οποία μπορεί να λειτουργήσει ως παράγοντας που προωθεί και συμβάλλει στην επίτευξη μηχανισμών μεταβατικής δικαιοσύνης σε μεταπολεμικά κράτη (Dezalay, 2017). Ο ICTJ αντιπροσώπευσε διαχρονικά τους συγγενείς των αγνοουμένων του Λιβάνου νομικά, πολιτικά αλλά ακόμα και μέσα από την εμπειρογνωμοσύνη των τεχνοκρατών του, όπου τελικά κατάφερε να προωθήσει πρόταση νόμου για τη δημιουργία μιας διερευνητικής επιτροπής η οποία υποστηρίχθηκε από πολιτικά πρόσωπα του Λιβάνου (ICTJ, 2014, 2016). Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει ότι η βοήθεια από τέτοιας βαρύτητας ΜΚΟ μπορεί να πετύχει την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης.

Όσον αφορά τις τοπικές κοινωνικές ομάδες, ο ρόλος τους στην υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης έχει ισχυροποιηθεί τα τελευταία 25 χρόνια. Πλέον η μεταβατική δικαιοσύνη δεν εφαρμόζεται μόνο μέσα από αυστηρές νομικές παρεμβάσεις για ευρύτερη οικοδόμηση ειρήνης, αλλά εξελίχθηκε έτσι ώστε να δώσει κεντρικό ρόλο στην κοινωνία των πολιτών και να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα από «κάτω προς τα πάνω» (Szablewska & Bachmann, 2015; Merwe & Schkolne, 2017). Ειδικότερα, όταν ένα κράτος (αυταρχικό ή μη) δεν είναι πρόθυμο να επιλύσει προβλήματα, όπως αυτό των αγνοουμένων στην περίπτωση του Λιβάνου (ICTJ, 2013), ο ρόλος των κοινωνικών ομάδων ενισχύεται διότι είναι ένας κεντρικός παράγοντας που η λειτουργία του βοηθά στην ανάλογη αντιμετώπιση της αδιαφορίας του κράτους (Sooka, 2006; Morewitz & Colls, 2016; Merwe & Schkolne, 2017). Οι κοινωνικές ομάδες ορίζονται από τη βιβλιογραφία ως «ετερογενείς, αυτοσυστατες ομάδες που αντιπροσωπεύουν θεσμούς συμφερόντων των πολιτών και λειτουργούν εκτός της οικονομίας, του νοικοκυριού και του κράτους και κάθε ομάδα αντίστοιχα μοιράζεται ένα

σύνολο κανόνων και κοινών σκοπών» σ.223 (Merwe & Schkolne, 2017). Στην περίπτωση του Λιβάνου, αυτό το ρόλο ασκούν οι ομάδες συγγενών των αγνοουμένων που έχουν ως σκοπό την διερεύνηση της τύχης των δικών τους ανθρώπων. Η αδιαφορία μιας κυβέρνησης στο να αντιμετωπίσει μεταπολεμικά ανθρωπιστικά προβλήματα συμβαίνει κυρίως σε κράτη τα οποία βρίσκονται σε μεταβατική περίοδο αλλαγής πολιτεύματος, όπως για παράδειγμα από δικτατορία σε δημοκρατία, από μεταπολεμικά κράτη που δεν έχουν τη δυνατότητα να ασχοληθούν ή οι αρχηγοί/αξιωματούχοι του κράτους πήραν μέρος στις βιαιοπραγίες και γι' αυτό αποφεύγουν την ενασχόληση υπό το φόβο καταδίκης τους (Merwe & Schkolne, 2017). Όπως και στην περίπτωση του Λιβάνου, η αδιαφορία/αποτυχία της κυβέρνησης να υιοθετήσει ένα μηχανισμό για τη διερεύνηση της τύχης των αγνοουμένων αντιμετωπίστηκε μέσα από την διαχρονική δράση και πίεση των κοινωνικών ομάδων (ICTJ, 2014). Μέσα από την συνεργασία τους μαζί με τον ICTJ, κατάφεραν να συνεισφέρουν σημαντικά στο ψήφισμα του Νόμου 105 - Law on the Missing and Forcibly Disappeared Persons που έχει ως σκοπό την δημιουργία μιας διερευνητικής επιτροπής αγνοουμένων.

Εν τέλει, η τοπική κοινωνία των πολιτών διαδραματίζει κομβικό ρόλο στην κινητοποίηση των μελών της κοινωνίας, όπως τα θύματα και συγγενείς θυμάτων, καταλήγοντας στο να επιφέρει κοινωνική πίεση προς το κράτος. Με αυτό τον τρόπο και με την πάροδο του χρόνου γίνεται γνωστό το πρόβλημα σε άλλους παράγοντες όπως ΜΚΟ που λειτουργούν σαν ένας επιπλέον μοχλός πίεσης. Η πίεση αυτή συνεισφέρει στην γρηγορότερη εφαρμογή των κατάλληλων νομοθεσιών (Dezalay, 2017), την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης, αλλά και στην οικοδόμηση δημοκρατικού πολιτεύματος αφού λύνονται προβλήματα των οποίων η μη επίλυση οδηγεί στη διατήρηση της καταπάτησης βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Merwe & Schkolne, 2017).

Ο ρόλος του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών

Η μεταβατική δικαιοσύνη αποτελεί ένα αναπόσπαστο μέρος του ΟΗΕ. Οι προσπάθειες του ΟΗΕ για την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης θεωρείται ουσιώδες στοιχείο για την εδραίωση της ειρήνης και την επίλυση ανθρωπίνων προβλημάτων αμέσως μετά από βίαιες πολεμικές συγκρούσεις στα κράτη. Ωστόσο, η διαδρομή από ένα διχασμένο παρελθόν σε ένα κοινό μέλλον μπορεί να πάρει πολλές μορφές. Μπορεί να εκτείνεται μεταξύ διαφόρων ενεργειών όπως θεσμικές μεταρρυθμίσεις, διώξεις δραστών, μηχανισμούς αποκάλυψης της αλήθειας, αποζημιώσεις των θυμάτων και την παραδοσιακή δικαιοσύνη μέχρι και τον έλεγχο των δημοσίων λειτουργιών (Teitel, 2015; Davidian & Kenney, 2017). Ένα από τα δυνατότερα σημεία της δέσμευσης του ΟΗΕ για τη μεταβατική δικαιοσύνη είναι η ικανότητά του να συμβάλλει με βάση την τεχνογνωσία του και την πολιτική επιρροή του στα κράτη μέλη σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων. Αυτά περιλαμβάνουν την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την προστασία από βία, βιώσιμη ανάπτυξη, ποινική λογοδοσία και μεταρρύθμιση του κράτους δικαίου (Davidian & Kenney, 2017).

Η πολιτική επιρροή που έχει ο ΟΗΕ στα κράτη μέλη του πηγάζει από τη δύναμη που του προσδίδει η θέση του ως ο κυριότερος παγκόσμιος διακυβερνητικός οργανισμός. Γι' αυτό άλλωστε ορίζεται ως ένας από τους σημαντικότερους δρώντες σε ότι αφορά την εφαρμογή μηχανισμών μεταβατικής δικαιοσύνης (Davidian & Kenney, 2017). Ακολούθως, έχει τη δυνατότητα να προσεγγίζει και να βοηθά αποτελεσματικά τα κράτη τα οποία χρειάζονται βοήθεια στις κρατικές διαδικασίες εφαρμογής πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης. Ένα παράδειγμα είναι η περίπτωση της ΔΕΑ της Κύπρου. Ο ΟΗΕ καθόρισε ότι η ΔΕΑ θα λειτουργεί υπό όρους τους οποίους η ίδια ενέκρινε ως πιο αποτελεσματικούς για την εκπλήρωση των στόχων της.

Βέβαια ο ΟΗΕ από μόνος του δεν μπορεί να επέμβει αυτόνομα σε ένα κράτος και να επιβάλει πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης. Χρειάζεται να υπάρχει κρατική θέληση

(Davidian & Kenney, 2017). Όπως προαναφέρθηκε, το κράτος στο οποίο έγιναν οι παραβιάσεις κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ο κυριότερος παράγοντας που πρέπει να πράξει για να τα λύσει, ασχέτως αν ήταν το ίδιο που τα δημιούργησε (Szablewska & Bachmann, 2015). Όμως, η υποχρέωση του κράτους να δράσει και να εφαρμόσει μηχανισμούς μεταβατικής δικαιοσύνης δεν είναι πρακτική η οποία υιοθετείται πάντα από τα κράτη, αφού οι κρατικοί στόχοι του εν λόγω κράτους πιθανώς να μη συνάδουν με την λύση των ανθρωπιστικών προβλημάτων στο εσωτερικό του. Συμπληρωματικά, αν ένα κράτος επιλέξει να μην ασχοληθεί με την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης, ουδετεροποιεί εν μέρη παράγοντες όπως τον ΟΗΕ. Η έλλειψη κρατικής πρωτοβουλίας για υιοθέτηση μηχανισμών μεταβατικής δικαιοσύνης αναδεικνύει την αδυναμία που έχει ο ΟΗΕ στο να τιμωρήσει τέτοιες πράξεις. Η πρακτική του «name and shaming» με την οποία δρα ο ΟΗΕ έναντι των εν λόγω κρατών, δεν έχει σημαντικές επιπτώσεις αφού τα κράτη δεν επηρεάζονται στο σημείο που χρειάζεται για να αλλάξει η στάση τους (Szablewska & Bachmann, 2015).

Καταληκτικά, ο ρόλος του ΟΗΕ στην υιοθέτηση μηχανισμών μεταβατικής δικαιοσύνης γίνεται σημαντικός όταν το κράτος στο οποίο υπάρχει ανάγκη εφαρμογής τους είναι πρόθυμο να συνεργαστεί για να λύσει τα ανθρωπιστικά προβλήματα στο εσωτερικό του (Davidian & Kenney, 2017). Το παράδειγμα του Λιβάνου συμφωνεί με την πιο πάνω αναφορά της βιβλιογραφίας, αφού η ίδια η κυβέρνηση του έδειξε μέσα από τις πολιτικές αποφάσεις της ότι δεν είχε μέσα στους κρατικούς στόχους της την επίλυση του προβλήματος των αγνοουμένων (ICTJ, 2013). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να υπάρξει περιορισμένη παρουσία αποφάσεων του ΟΗΕ που καθοδηγούν την προσπάθεια ενασχόλησης και υιοθέτησης μίας διερευνητικής επιτροπής για το πρόβλημα των αγνοουμένων στο Λίβανο.

Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία

Σκοπός και Επιλογή περιπτώσεων

Ο σκοπός της έρευνας είναι να αναλύσει τη θεωρία της μεταβατικής δικαιοσύνης στους τομείς που συσχετίζονται με τις επιτροπές εξεύρεσης αγνοουμένων, έτσι ώστε να κατανοηθεί ο τρόπος υιοθέτησης τους αλλά ταυτόχρονα και πως επηρεάζεται η εκπλήρωση των στόχων τους. Για να μπορέσει να δημιουργηθεί μία ολοκληρωμένη εικόνα, χρησιμοποιηθήκαν οι περιπτώσεις της Κύπρου και του Λιβάνου, κυρίως για τα κοινά στοιχεία τους αλλά και τις διαφορές τους, που εν τέλει συμβάλλουν στην εξαγωγή των τελικών συμπερασμάτων. Αρχικά, οι περιπτώσεις της Κύπρου και του Λιβάνου που σχετίζονται στο θέμα των αγνοουμένων, έχουν κοινό χρονοδιάγραμμα που περιέχει παρόμοια εμπόδια (π.χ. κρατική παρεμβολή) αλλά και θετικά στοιχεία (π.χ. ενεργή δράση κοινωνίας και συγγενών). Η ιστορία των δύο κρατών κυριαρχείται κυρίως από διακοινοτικές συγκρούσεις αλλά και επεμβάσεις από τρίτα κράτη. Επιπλέον και στις δύο περιπτώσεις, οι διαμάχες μεταξύ των κοινοτήτων τους είχαν το στοιχείο της θρησκευτικής ταυτότητας. Ο παρόμοιος χαρακτήρας των διαμαχών (διαφωνία για τις κυβερνητικές εξουσίες μεταξύ των κοινοτήτων) και το ότι οι διαμαχόμενες κοινότητες είχαν διαφορετική θρησκεία λειτουργεί σαν ένα ακόμα στοιχείο που υποστηρίζει την εγκυρότητα της συγκριτικής μελέτης των περιπτώσεων που ακολουθεί η έρευνα.

Εν συνεχεία, έχουν ως κοινό, το πως αντιμετωπίστηκε το πρόβλημα από τις κοινότητες και τις οικογένειες των αγνοουμένων, αφού ήταν και στα δύο κράτη, ένας σημαντικός παράγοντας που βοήθησε στην θετική εξέλιξη της αντίστοιχης επιτροπής τους. Ακόμη, η έντονη παρουσία, η λειτουργία και οι πράξεις διεθνών και μη κυβερνητικών οργανισμών στις υπό εξέταση περιπτώσεις, κρίνεται ως σημαντικό στοιχείο που μοιράζονται, καθώς ο ρόλος τους στην προσπάθεια επίτευξης της ειρήνης ή της λύσης προβλημάτων όπως αυτό των αγνοουμένων, είναι καθοριστικής σημασίας (Sooka, 2006).

Από την άλλη, υπάρχουν όμως και αρκετές διαφορές στις δύο περιπτώσεις που οδηγούν στην άντληση ολοκληρωμένων συμπερασμάτων. Πρώτη διαφορά είναι ότι στην Κύπρο -σε αντίθεση με το Λίβανο- δεν υπήρξε ειρηνευτική συμφωνία με το τέλος των βιαιοπραγιών. Ο λόγος που αυτή η διαφορά συνέβαλε στην εκπλήρωση του σκοπού της έρευνας είναι γιατί δίνει μια ξεκάθαρη εικόνα ως προς την σημαντικότητα μίας ειρηνευτικής συμφωνίας στην θέσπιση και λειτουργία μιας επιτροπής αγνοουμένων. Παρόλο που δεν υπήρξε ειρηνευτική συμφωνία στην Κύπρο, εντούτοις εφαρμόστηκε μία λειτουργική επιτροπή αγνοουμένων (Κοντας, 2013) ενώ η κυβέρνηση του Λιβάνου που η ειρηνευτική συμφωνία υπάρχει από το 1990 δεν κατάφερε να εδραιώσει τάχιστα μια λειτουργική επιτροπή. Η δεύτερη διαφορά, εντοπίζεται στη διαχείριση του προβλήματος από τις κυβερνήσεις των δύο κρατών. Η κυβέρνηση της Κύπρου δεν υιοθέτησε πολιτικές αμνηστίας όπως έκανε η αντίστοιχη του Λιβάνου, αλλά επιχείρησε εξ αρχής να αντιμετωπίσει το θέμα των αγνοουμένων, κάτι το οποίο βοήθησε στο να διαφανούν και τα αίτια για τα οποία οι δύο περιπτώσεις έχουν διαφορετικά αποτελέσματα.

Παράγοντες επιρροής

Εκ πρώτης, για να απαντηθεί το θεωρητικό ερώτημα «Γιατί κάποιες πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης υιοθετούνται σε κάποιες περιοχές αλλά όχι σε άλλες;» έγινε μελέτη δευτερογενών βιβλιογραφικών πηγών με κεντρικό θέμα μελέτης την μεταβατική δικαιοσύνη και τους μηχανισμούς που εφαρμόζονται σε μεταπολεμικά κράτη. Η ανάλυση αυτών των πηγών βοήθησε στο να γίνει «συμμάζεμα» των παραγόντων οι οποίοι επηρεάζουν την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης. Ως εκ τούτου, καθ' όλη την διάρκεια της μελέτης της βιβλιογραφίας γινόταν αναζήτηση κοινών αναφορών στις πηγές που μελετήθηκαν έτσι ώστε να επιβεβαιώνεται ότι οι προαναφερθέντες παράγοντες είναι έγκυροι. Μ' αυτό τον τρόπο, οι παράγοντες επιρροής διασταυρώθηκαν, αφού παρουσιάζονταν σε πληθώρα πηγών. Επιπρόσθετα, οι παράγοντες επιρροής στην υιοθέτηση πολιτικών

μεταβατικής δικαιοσύνης όπως οι κρατικοί στόχοι, οι ΜΚΟ, οι κοινωνικές ομάδες και ο ΟΗΕ παρουσιάζονται και στις διαδικασίες υιοθέτησης διερευνητικών επιτροπών αγνοουμένων στις περιπτώσεις Κύπρου και Λιβάνου. Το γεγονός αυτό έδωσε την ευκαιρία στο γράφοντα να μελετήσει το ρόλο που είχαν οι προαναφερόμενοι παράγοντες στις περιπτώσεις της Κύπρου και του Λιβάνου. Έτσι, η έρευνα εμπεριέχει ένα επιπλέον επίπεδο ανάλυσης αφού εξιχνίασε τους τρόπους με τους οποίους επηρεάζονται οι διαδικασίες υιοθέτησης πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης όπως και τα αποτελέσματα που δύναται να έχουν.

Στην συνέχεια, όσον αφορά τις περιπτώσεις της Κύπρου και του Λιβάνου, χρησιμοποιήθηκαν πηγές οι οποίες αναφέρονταν και στήριζαν τα συμπεράσματα τους σε ιστορικά γεγονότα, αποφάσεις διεθνών οργανισμών και κυβερνήσεων. Έτσι, υπήρχε η εγγύηση ότι η ανάλυση των πηγών δεν τύχαινε μεροληψίας. Ακολουθώς, μέσα από την ανάλυση των περιπτώσεων βρέθηκαν αναφορές και συμπεράσματα που συμφωνούσαν μεταξύ τους. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της Κύπρου, οι αποφάσεις των διεθνών οργανισμών κατονόμαζαν την Τουρκία για αποφυγή ενασχόλησης με το ζήτημα των αγνοουμένων (ΕΔΑΔ, 25781/94) αλλά και ότι το θέμα τύχαινε επιδείνωσης λόγω εκμετάλλευσης της στάσης της Τουρκίας και της τουρκοκυπριακής πλευράς από την Κυπριακή κυβέρνηση (Koutras, 2013, 2014). Το αντίστοιχο έγινε και στην περίπτωση του Λιβάνου όπου οι πηγές που κατηγορούν την κυβέρνηση της χώρας για λανθασμένη διαχείριση και προσπάθεια διατήρησης της στάσης αμνησίας της προς το πρόβλημα των αγνοουμένων συνταυτίζονται με τις αντίστοιχες πρωτογενείς πηγές (Maalouf, 2009; ICRC, 2013, 2014, 2016; McManus, 2017).

Μέθοδος

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της έρευνας αποφασίστηκε μετά από μελέτη σχετικής με τη μεταβατική δικαιοσύνη βιβλιογραφίας αλλά και τη μελέτη

ερευνών που επικεντρώνονται στην μελέτη συγκεκριμένων περιπτώσεων, όπως αυτή των Kouras & Loizides (2011). Ακολούθως, η βιβλιογραφία για τη μεταβατική δικαιοσύνη που εξετάστηκε, παρουσίαζε παραδείγματα από διάφορες περιπτώσεις όπου εφαρμόστηκαν μηχανισμοί μεταβατικής δικαιοσύνης βάσει των οποίων παρουσιάζονταν τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα τους. Στη συνέχεια, μελετήθηκαν άρθρα που ανέλυαν περιπτώσεις κρατών και την ενασχόληση τους με το πρόβλημα των αγνοουμένων, κάτι το οποίο ήταν κομβικής σημασίας για την επιλογή μεθόδου άντλησης δεδομένων μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των περιπτώσεων.

Η επιλογή της Κύπρου και του Λιβάνου έγινε διότι είναι περιπτώσεις που η μελέτη τους υπό το πρίσμα της μεταβατικής δικαιοσύνης μπορεί να απαντήσει σε ερωτήματα για το θέμα της εφαρμογής και αποδοτικότητας των επιτροπών για τους αγνοούμενους. Το ερώτημα που απαντάται μέσα από την ανάλυση και σύγκριση των δύο περιπτώσεων είναι το ακόλουθο, *«Γιατί δημιουργήθηκε αποτελεσματικός μηχανισμός εξεύρεσης αγνοουμένων στην Κύπρο και όχι στον Λίβανο;»*. Όπως προαναφέρθηκε, η φύση των συγκρούσεων των δύο κρατών ήταν παρόμοια, ενώ επίσης και τα δύο κράτη στο τέλος των συγκρούσεων έπρεπε να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα των αγνοουμένων. Στην συνέχεια όμως, οι κυβερνήσεις των δύο κρατών ακολούθησαν διαφορετικό «δρόμο». Υπάρχει το παράδειγμα της Κύπρου που από την τουρκική εισβολή και έπειτα, είναι ένα κράτος που έχει κατεχόμενο ένα μεγάλο μέρος του και χωρίς ακόμα να έχει επιτευχθεί ειρηνευτική συμφωνία που να λύνει τα προβλήματα που επέφεραν τις διαμάχες. Αλλά παρόλα αυτά η κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας όσο και η λεγόμενη «Τουρκοκυπριακή κυβέρνηση» εν τέλει συνεργάστηκαν και μαζί με την αρωγή του ΟΗΕ κατάφεραν να εφαρμόσουν μία επιτυχημένη επιτροπή αγνοουμένων (Kouras, 2013). Από την άλλη, η κυβέρνηση του Λίβανου επέλεξε να μην ασχοληθεί με το πρόβλημα των αγνοουμένων με το τέλος των συγκρούσεων, ασχέτως αν συμφωνήθηκε και εφαρμόστηκαν οι πρόνοιες ενός ειρηνευτικού εγγράφου το οποίο έλυσε τα

στοιχεία διαφωνίας. Η παράδοση εξέλιξη των διαδικασιών εφαρμογής των επιτροπών των δύο περιπτώσεων είναι ένα από τα θέματα που απαντά η παρούσα μελέτη μέσα από τον φακό της μεταβατικής δικαιοσύνης η οποία ήταν ζωτικό κομμάτι στο να αναγνωριστούν οι παράγοντες που έφεραν την κάθε περίπτωση στο σημείο που βρίσκεται σήμερα. Βέβαια, μετά που αναγνωρίστηκαν οι παράγοντες επιρροής των δύο περιπτώσεων μέσα από την μελέτη της μεταβατικής δικαιοσύνης, συγκρίθηκαν μεταξύ τους έτσι ώστε να απαντηθεί το γιατί έφτασαν σε διαφορετικό αποτέλεσμα. Δηλαδή το ποιοι παράγοντες επηρεάζουν και σε ποιο βαθμό την υιοθέτηση της πρακτικής των διερευνητικών επιτροπών για τους αγνοούμενους.

Εν τέλει, σε ότι αφορά τη συγκριτική μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των περιπτώσεων αλλά και του τι επιτεύχθηκε μέσα από αυτή, ήταν η εύρεση της αιτίας και του αιτιατού μεταξύ συγκεκριμένων στοιχείων κοινωνικής δράσης, πολιτικών αποφάσεων, διεθνούς ενασχόλησης, ιδιαιτερότητας των όρων λειτουργίας και έμφασης στην ανάκτηση της αλήθειας, στο αποτέλεσμα που είχαν στην εξέλιξη των δύο περιπτώσεων.

Περιορισμοί

Τα βασικά μειονεκτήματα της έρευνας σχετίζονται με τη μελέτη των περιπτώσεων αφού δεν επιτεύχθηκε ίση ανάλυση πρωτογενών πηγών σε ότι αφορά τις κρατικές δημοσιεύσεις για τις περιπτώσεις της Τουρκίας, της de facto Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου και του Λιβάνου. Το πρόβλημα αυτό δημιουργήθηκε λόγω της μη γνώσης της Τουρκικής γλώσσας, της αραβικής και ως εκ τούτου δεν βρέθηκαν τα κατάλληλα δεδομένα για να αναλυθούν. Παρόλα αυτά, μέσα από τη μελέτη δευτερογενών πηγών κατέστη δυνατόν να αναλυθεί το περιεχόμενο των κρατικών δημοσιεύσεων και των αποφάσεων που αφορούσαν τις περιπτώσεις με τις οποίες ασχολήθηκε η παρούσα διατριβή.

Ακόμα ένα μειονέκτημα αφορά τις μεταβλητές οι οποίες πιθανότατα να επηρέασαν τον τρόπο εξέλιξης των δύο περιπτώσεων, ο οποίος δεν ήταν δυνατό να μελετηθεί μέσα από την συγκεκριμένη έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, οι μεταβλητές αυτές αφορούν τον τρόπο με τον οποίο τρίτα κράτη επηρέασαν την κάθε υπόθεση. Οι διαμάχες των περιπτώσεων που μελετήθηκαν για την παρούσα εργασία συνέβησαν εν καιρώ ψυχρού πολέμου, όπου η προσπάθεια επιρροής ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις επηρέαζε την εξέλιξη διαμαχών σε περιοχές των οποίων το αποτέλεσμα ήταν σημαντικό για την εκπλήρωση δικών τους στόχων (GÜNEY, 2004; Sakkas & Zhukova, 2013). Επιπλέον, εμπλεκόμενα κράτη στις διαμάχες πιθανώς να έπραξαν με μυστικότητα έτσι ώστε να διαδραματιστούν γεγονότα τα οποία το αποτέλεσμα τους να συνάδει με τους δικούς τους στόχους εξωτερικής πολιτικής και συμφερόντων. Για να μελετηθεί κάτι τέτοιο έτσι ώστε να ελεγχθεί η ύπαρξη κάποιου μοτίβου χρειάζεται μελέτη πολύ μεγαλύτερου μεγέθους όπου θα πρέπει να γίνει ανάλυση δημοσιευμάτων/αποφάσεων από πολλαπλές πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές των κρατών που θα ορίζονταν ως πιθανοί “δράστες”. Γι’ αυτό ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε η πιθανή επιρροή που είχαν τρίτοι παράγοντες στις περιπτώσεις της έρευνας ήταν μέσα από την μελέτη των αποφάσεων του οργανισμού του ΟΗΕ. Ανεξαρτήτως των πιο πάνω, η περίπτωση όπου τρίτοι παράγοντες επενέβησαν (εκτός του ΟΗΕ) στις διαδικασίες αντιμετώπισης του προβλήματος των αγνοουμένων για δικά τους ξεχωριστά συμφέροντα δεν έχει μελετηθεί. Έτσι, αν τέτοιο ενδεχόμενο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη/αποτέλεσμα των περιπτώσεων της παρούσας μελέτης, πιθανώς να επηρεάζει και την εγκυρότητα της έρευνας, γεγονός που μόνο μια μελλοντική μελέτη θα αποδείξει.

Κεφάλαιο 4: Κύριο Μέρος

Μέρος Α

Για να απαντηθεί το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που αφορά την εφαρμογή πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης δημιουργήθηκαν υποθέσεις από παράγοντες των οποίων η επιρροή αντικατοπτρίζει το γιατί εφαρμόζονται ή αν θα εφαρμοστούν πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης σε μεταπολεμικά κράτη. Λόγω του ότι υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που επηρεάζουν την πιθανότητα εφαρμογής τέτοιων πολιτικών, γίνεται διαχωρισμός τους σε τρεις ομάδες. Πρώτη ομάδα είναι τα μέλη της διαμάχης, το αποτέλεσμα της και το είδος των βιαιοπραγιών. Η Δεύτερη ομάδα, αφορά το εσωτερικό του κράτους, δηλαδή το είδος του πολιτεύματος και την αντιμετώπιση των αξιωματούχων του κράτους και της κοινωνίας απέναντι στο πρόβλημα. Τρίτη και τελευταία ομάδα είναι οι εξωτερικοί παράγοντες, δηλαδή οι διεθνείς οργανισμοί και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί.

Υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης

Πρώτη ομάδα παραγόντων

Για να αυξηθούν οι πιθανότητες εφαρμογής πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης σε ένα μεταπολεμικό κράτος, και να λυθούν τα ανθρωπιστικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν στο εσωτερικό του, πρέπει να πληροί συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ξεκινώντας, το πρώτο και δεύτερο στοιχείο που επηρεάζει είναι οι παράγοντες που πήραν μέρος στη διαμάχη και σε τι θέση βρίσκονται στο τέλος της. Αν σε μια διαμάχη η πλευρά που ήταν η νικήτρια προέβη σε βιαιότητες, τότε δύσκολα θα βοηθήσει στην εφαρμογή πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης, διότι υπάρχει φόβος αποκάλυψης των πράξεων της και τιμωρίας της (Sooka, 2006; Szablewska & Bachmann, 2015; El-Masri et al, 2020). Η σχέση μεταξύ των πλευρών μιας διαμάχης και του αποτελέσματος της, δηλαδή ποια πλευρά είναι η νικήτρια, έχει υψηλή συσχέτιση με το αν είναι επιθυμητό να εφαρμοστεί μια πολιτική μεταβατικής δικαιοσύνης ή όχι.

Ένα παράδειγμα αφορά την περίπτωση του Λιβάνου όπου πολέμαρχοι κατά τον πόλεμο βρέθηκαν σε θέσεις εξουσίας όταν σχηματίστηκε η καινούργια Λιβανέζικη κυβέρνηση (ICTJ, 2013, 2014). Ακολούθως, εκμεταλλεύτηκαν τις θέσεις αυτές και ψήφισαν την πολιτική Αμνηστίας του 1991 η οποία προστάτευε τους ίδιους από οποιαδήποτε μελλοντική προσπάθεια τιμωρίας τους για τις πράξεις τους εν καιρώ πολέμου (ICTJ, 2013, 2014; Rowayheb & Quaiss, 2015; McManus, 2017). Η άλλη περίπτωση είναι όταν μία διαμάχη τελειώσει χωρίς να υπάρχει νικητής που να βρίσκεται σε θέση εξουσίας. Τότε, η εφαρμογή πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης γίνεται πιο εύκολα, ειδικά αν και οι δύο πλευρές ήταν θύματα παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Girelli, 2017; Hadden, 2017; El-Masri et al, 2020). Τέλος, η περίπτωση όπου με το τέλος μίας διαμάχης υπάρχει μία νικήτρια πλευρά θύμα βιαιοτήτων που καταπατούν τα δικαιώματα του ανθρώπου. Τότε, η πλευρά αυτή μπορεί να δημιουργήσει και να εφαρμόσει πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης χωρίς τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι προηγούμενες περιπτώσεις (Sooka, 2006).

Στην συνέχεια, το τρίτο στοιχείο που είναι το είδος των βιαιοπραγιών, έχει σημαντικό αντίκτυπο στον χρόνο που χρειάζεται για να εφαρμοστεί μία πολιτική μεταβατικής δικαιοσύνης. Όπως παρατηρήθηκε στα παραδείγματα της Κύπρου και του Λιβάνου, χρειάστηκαν πάνω από 30 χρόνια μέχρι να ξεκινήσουν οι διαδικασίες δημιουργίας των επιτροπών εξεύρεσης αγνοουμένων και να ξεκινήσει η λειτουργία τους. Ο λόγος που οι πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης που σχετίζονται με την εξεύρεση των αγνοουμένων δεν εφαρμόζονται τόσο γρήγορα είναι γιατί χρειάζεται συνεργασία μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών (Morewitz & Colls, 2016). Η εξεύρεση των αγνοουμένων σε ένα μεταπολεμικό κράτος χρειάζεται χρόνο, γιατί πρώτα από όλα πρέπει να σταθεροποιηθεί η ειρήνη μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών, να υπάρξει αμοιβαίο ενδιαφέρον από τις δύο πλευρές για την εφαρμογή μιας επιτροπής ή να εξαναγκαστεί μια πλευρά να συνεργαστεί και στο τέλος να δημιουργηθεί μια επιτροπή της οποίας οι όροι λειτουργίας θα είναι λειτουργικοί ώστε να

λυθεί το πρόβλημα (Bloomfield et al, 2003; El-Masri et al, 2020). Η ανάγκη συνεργασίας δημιουργείται λόγω του ότι χρειάζεται η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των πλευρών, έτσι ώστε να αναγνωριστούν οι πιθανές τοποθεσίες των αγνοουμένων, κάτι το οποίο δεν μπορεί επιτευχθεί εύκολα, ειδικά όταν τα άτομα που μπορούν να βοηθήσουν αναμένεται να το κάνουν εθελοντικά (Sooka, 2006; Morewitz & Colls, 2016). Όμως, το θέμα επιτυχημένης ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των πλευρών δεν είναι κάτι που μπορεί να γίνει από μόνο του, αλλά είναι κάτι που οι όροι λειτουργίας της επιτροπής θα καταστήσουν εφικτό.

Δεύτερη ομάδα παραγόντων

Η υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης από ένα κράτος χρειάζεται στέρεες δημοκρατικές κρατικές δομές οι οποίες θα βοηθήσουν στη σωστή λειτουργία τους, φέρνοντας και τα ποθητά αποτελέσματα (El-Masri et al, 2020). Είναι σημαντικό για ένα μεταπολεμικό κράτος να ανοικοδομηθεί βάση δημοκρατικών θεσμών και με γνώμονα το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η δημοκρατική διακυβέρνηση προσδίδει την ικανότητα διαχείρισης συγκρούσεων χωρίς προσφυγή στη βία. Έτσι, ένα δημοκρατικό κράτος μπορεί να εκκινήσει με μεγαλύτερη ευκολία διαδικασίες που θα αποφέρουν εφαρμογή πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης και επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων στο εσωτερικό (Bloomfield et al, 2003).

Ακόμη, υπάρχει μεγαλύτερη προθυμία για στήριξη και βοήθεια στην εφαρμογή πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης από διεθνείς οργανισμούς σε μεταπολεμικά κράτη που κατάφεραν να επαναλειτουργήσουν με δημοκρατικούς θεσμούς (Davidian & Kenney, 2017). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μια λειτουργική δημοκρατία, βασίζεται σε δίκαιες διαδικασίες οι οποίες χειρίζονται ειρηνικά θέματα που διχάζουν την κοινωνία, όπως για παράδειγμα προβλήματα των οποίων η λύση χρειάζεται εφαρμογή πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης. Ως εκ τούτου, ο ΟΗΕ καθορίζει ως προϋπόθεση τη δημιουργία δημοκρατικών θεσμών διότι μέσα από αυτούς δημιουργείται μία δημοκρατική κουλτούρα που επηρεάζει

θετικά τις αντιμαχόμενες κοινωνίες και είναι αρωγός στη λειτουργία πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης αλλά και στη συμφιλίωση του συνόλου (S/2004/616). Εν τέλει, η δημοκρατία και η λειτουργία πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης είναι έννοιες αλληλεξαρτώμενες. Η μια συμπληρώνει την άλλη και από κοινού επιφέρουν επιτυχή αποτελέσματα.

Το δεύτερο στοιχείο το οποίο επηρεάζει την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης είναι οι αξιωματούχοι του κράτους. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η προθυμία των πολιτικών προσώπων και των αξιωματούχων του κράτους για την αντιμετώπιση προβλημάτων που προήλθαν από της βιαιοπραγίες μίας διαμάχης είναι μεγάλης σημασίας (Sooka, 2006; Morewitz & Colls, 2016). Βλέποντας από τη μία το παράδειγμα του Λιβάνου όπου οι αξιωματούχοι του κράτους προτίμησαν την αποφυγή ενασχόλησης με το παρελθόν και από την άλλη την περίπτωση της Κύπρου όπου οι δύο ακόμη αντιμαχόμενες πλευρές κατάφεραν να εφαρμόσουν μια λειτουργική επιτροπή. Αυτά τα παραδείγματα βοηθούν στο να κατανοηθεί η βαρύτητα των πολιτικών προσώπων στη λύση αυτών των προβλημάτων. Ο λόγος που δίνεται μεγάλη σημασία στους αξιωματούχους του κράτους είναι διότι, αν και το διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα εφαρμόζεται σε όλα τα κράτη που το υπογράψαν και επικύρωσαν, υπάρχει η ανάγκη για κρατικούς νόμους έτσι ώστε να εφαρμοστεί μια πολιτική μεταβατικής δικαιοσύνης (Morewitz & Colls, 2016; Szablewska & Bachmann, 2015). Εξ ου και ο λόγος που οι πράξεις των αξιωματούχων του κράτους μπορούν να εγκαθιδρύσουν μια πολιτική μεταβατικής δικαιοσύνης γρηγορότερα από ότι με την αναμονή ενασχόλησης από διεθνείς οργανισμούς.

Στην συνέχεια, κράτη τα οποία έχουν να αντιμετωπίσουν προβλήματα όπως αυτό των αγνοουμένων αλλά δεν έχουν κάποιο νόμο ή εσωτερική επιτροπή που μπορεί να το αναλάβει, θα πρέπει να ξεκινήσουν τις κατάλληλες πολιτικές διαδικασίες. Για παράδειγμα, να γίνουν προτάσεις για τη δημιουργία ενός μηχανισμού, να ψηφιστεί και στο τέλος να τροχοδρομηθεί η λειτουργία του. Όμως, αν η κυβέρνηση ενός κράτους δεν είναι πρόθυμη να ενασχοληθεί ή

να ανακαλέσει βοήθεια από διεθνείς οργανισμούς, τότε το πρόβλημα μένει άλυτο, αφού δεν μπορεί να υπάρξει άμεση εξαναγκαστική εφαρμογή πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης από τρίτους παράγοντες (Davidian & Kenney, 2017).

Επιπλέον, η απροθυμία αξιωματούχων του κράτους για υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης δεν συνδέεται πάντα με το φόβο καταδίκης για εμπλοκή στις διαμάχες. Ένας άλλος λόγος που πολιτικοί αποφεύγουν την ενασχόληση με το παρελθόν είναι ο φόβος διατάραξης της ειρήνης (Morewitz & Colls, 2016). Με το τέλος μιας διαμάχης, ένα κράτος χρειάζεται χρόνο έτσι ώστε να σταθεροποιηθεί η ειρήνη και να ανοικοδομηθούν οι κρατικοί του θεσμοί. Γι' αυτό πολλές φορές οι πολιτικές επιλογές σε αυτή την περίοδο σταθεροποίησης είναι προσεγμένες έτσι ώστε να μην επηρεάσουν αρνητικά. Η ενασχόληση με το παρελθόν σε αυτή την περίοδο μέσω πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης είτε αυτές είναι επιτροπές αγνοουμένων ή δικαστήρια κινδυνεύουν να αποσταθεροποιήσουν τη μεταπολεμική ειρήνη του κράτους (El-Masri et al, 2020).

Εν τέλει, ο φόβος διατάραξης της ειρήνης, η έλλειψη σταθερών κρατικών θεμελίων, η απουσία δημοκρατικών θεσμών και η άρνηση ενασχόλησης με το παρελθόν από τις κυβερνήσεις, καθυστερούν την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης (Morewitz & Colls, 2016; Szablewska & Bachmann, 2015; Merwe & Schkolne, 2017). Αυτό έμμεσα έχει θετικά αποτελέσματα, αφού αν και από τη μία τα θύματα και οι συγγενείς υποφέρουν, από την άλλη ένα δημοκρατικό κράτος με σταθερούς θεσμούς μπορεί να υιοθετήσει ένα λειτουργικό μηχανισμό μεταβατικής δικαιοσύνης πιο εύκολα. Βέβαια, αν και η πρωτοβουλία των αξιωματούχων του κράτους θεωρείται ένα βασικό στοιχείο το οποίο βοηθά στην υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης (Davidian & Kenney, 2017), η κοινωνία των πολιτών είναι το στοιχείο το οποίο διατηρεί την ανάγκη για την εφαρμογή τέτοιων πολιτικών ζωντανή ανεξαρτήτως του τι πράττουν οι αξιωματούχοι (Morewitz & Colls, 2016). Μετά από παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τις διαμάχες τα θύματα δεν είναι μόνο τα άτομα

που απεβίωσαν αλλά και οι συγγενείς τους. Γι' αυτό όπως μπορεί να παρατηρηθεί και στις περιπτώσεις αγνοουμένων της Χιλής, της Ισπανίας, της Κύπρου και του Λιβάνου η ανάγκη της γνώσης της κατάληξης των αγνοουμένων από τους συγγενείς αλλά και της κοινωνίας δεν σταματά να υπάρχει (Morewitz & Colls, 2016).

Συνεχίζοντας, σε περιπτώσεις όπου το κράτος αδυνατεί να υιοθετήσει πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης, η συμμετοχή της κοινωνίας στον αγώνα για εφαρμογή τους κρίνεται ως αναγκαία έτσι ώστε να ξεκινήσει η ενασχόληση με τα προβλήματα και να βρεθεί η λύση τους (Teitel, 2015; Dezalay, 2017; Merwe & Schkolne, 2017). Όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του Λιβάνου και του διαχρονικού αγώνα των οργανώσεων SOLIDE, ACT και Committee of the Families, που δεν έπαψαν να πολεμούν την κυβέρνηση του Λιβάνου και τις πολιτικές αμνηστίας που επέβαλε. Η ενασχόληση της κοινωνίας των πολιτών με τα προβλήματα που προήλθαν από τις βιαιοπραγίες του παρελθόντος είναι ένα στοιχείο που λειτουργεί σαν πειστικός μοχλός για τις κυβερνήσεις, αφού όσο και να θέλουν αξιωματούχοι του κράτους να μην ασχοληθούν με το παρελθόν για οποιοδήποτε λόγο, δεν μπορούν να το κάνουν αν υπάρχει μία ενεργή ομάδα της κοινωνίας που στέκεται εμπόδιο (ICTJ, 2013, 2014; Rowayheb & Ouaiss, 2015). Πόσο μάλλον όταν αυτή η ομάδα μέσα από το συνεχή αγώνα της καταφέρει να στρέψει τα βλέμματα διεθνών οργανισμών πάνω της και να συνεργαστεί με οργανισμούς όπως ο International Committee of the Red Cross και ICTJ, όπως έγινε στην περίπτωση του Λιβάνου που εν μέρη βοήθησαν στη δημιουργία της επιτροπής εξεύρεσης αγνοουμένων.

Τρίτη ομάδα παραγόντων

Η εσωτερική σταθερότητα ενός κράτους, οι πρωτοβουλίες των αξιωματούχων, οι δημοκρατικοί θεσμοί και η ενασχόληση με τα προβλήματα από την κοινωνία των πολιτών είναι παράγοντες που επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης. Όταν κάποια από αυτά τα στοιχεία απουσιάζουν, υπάρχει και το

αντίστοιχο αρνητικό αντίκτυπο σε πιθανότητες εφαρμογής πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης. Αλλά, η απουσία των προαναφερθέντων στοιχείων δεν καταδικάζει το κράτος στη μη ενασχόληση. Παράγοντες όπως διεθνείς οργανισμοί και ΜΚΟ μπορούν να συνεισφέρουν στον αγώνα για ενασχόληση μέσω απαλής ισχύος (Teitel, 2015; Dezalay, 2017; Merwe & Schkolne, 2017). Η βαρύτητα που έχουν αυτοί οι παράγοντες στην υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης γίνεται πιο αισθητή όταν κυβερνήσεις αποφεύγουν να ασχοληθούν με παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων (βλ. περίπτωση του Λίβανου).

Για την περίπτωση της Κύπρου ο ΟΗΕ πήρε αποφάσεις για λύση του ανθρωπιστικού προβλήματος των αγνοουμένων με μεγαλύτερη συχνότητα που στόχευαν ταυτόχρονα στην εκπλήρωση συγκεκριμένων στόχων που αφορούσαν τη δημιουργία μιας επιτροπής εξεύρεσης αγνοουμένων (33/172). Οι αποφάσεις αυτές πάρθηκαν λίγα χρόνια μετά την εισβολή του 1974, οι οποίες έθεταν ως βαρύνουσα σημασία την ανάγκη να μάθουν οι συγγενείς τι απέγιναν οι αγνοούμενοι τους αλλά και καθόριζαν ακριβείς οδηγίες για τη δομή μίας επιτροπής. Για παράδειγμα, το ψήφισμα 33/172 (1978) πρότεινε την εγκαθίδρυση ενός αμερόληπτου διερευνητικού σώματος που θα συνεργάζεται με την Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού και θα έχει ως πρόεδρο αντιπρόσωπο του Γενικού Γραμματέα που θα λειτουργεί ως ο παράγοντας ο οποίος θα επιλύει πιθανές διαφωνίες μεταξύ των δύο πλευρών.

Η προσέγγιση που είχε ο ΟΗΕ με τις αποφάσεις, το περιεχόμενο τους αλλά και τελικά με το αποτέλεσμα που έφεραν για την περίπτωση της Κύπρου ήταν εντελώς διαφορετικές από τα πεπραγμένα στην περίπτωση του Λιβάνου. Αν και υπήρξαν ενέργειες οι οποίες οδήγησαν στη δημιουργία κάποιων μηχανισμών όπως την UNIFIL και STL από τον ΟΗΕ για την περίπτωση του Λιβάνου, δεν υπήρξαν αποφάσεις που προωθούσαν τη δημιουργία μίας διερευνητικής επιτροπής με συγκεκριμένους όρους όπως έκαναν στην περίπτωση της Κύπρου. Ο βαθμός βοήθειας που ο ΟΗΕ παρείχε στο Λίβανο, φανέρωσε τη

δύναμη που έχει μία ενεργή κοινωνία πολιτών που συνεργάζεται με ΜΚΟ. Λόγω της υιοθέτησης πολιτικής αμνησίας από την κυβέρνηση του Λιβάνου και την έλλειψη εμπλοκής του ΟΗΕ για το θέμα των αγνοουμένων, οι κοινωνικές οργανώσεις όπως οι ACT, SOLIDE και Committee of the Families συνεργάστηκαν σε μεγάλο βαθμό με ΜΚΟ. Συγκεκριμένα, η ΜΚΟ International Center for Transitional Justice (ICTJ) συνέβαλε και συνεχίζει να συμβάλλει δραστικά στις οργανώσεις πολιτών του Λιβάνου. Η σημαντικότερη βοήθεια που παρείχε ήταν η δημιουργία του Σχέδιου Νόμου του 2012 που αφορούσε τη δημιουργία μίας επιτροπής διερεύνησης των υποθέσεων των αγνοουμένων η οποία προτάθηκε στην κυβέρνηση του Λιβάνου, συνιστώντας μία από τις πολλές πράξεις που βοήθησαν στην επίτευξη της δημιουργίας της επιτροπής. Ο διαχρονικός αγώνας του ICTJ μαζί με τις οργανώσεις των πολιτών του Λιβάνου κατάφεραν να καταπολεμήσουν την αδιαφορία της κυβέρνησης του κράτους αλλά και να στρέψουν το ενδιαφέρον ξανά στο ζήτημα των αγνοουμένων και την ανάγκη επίλυσής του. Ο Νόμος 105 του 2018 αλλά και η τεχνοκρατική βοήθεια που αναμένεται να παρέχει το International Committee of the Red Cross (ICRC) είναι ένδειξη ότι η δράση των ΜΚΟ είναι ένας σημαντικός παράγοντας που βοηθάει στην υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης.

Συμπερασματικά, η υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης αποτελεί το αποτέλεσμα της ύπαρξης ενός συνόλου παραγόντων. Σε αυτή την έρευνα έγινε διαχωρισμός σε τρεις ομάδες παραγόντων. Αν και πιθανώς ο κάθε παράγοντας που αναφέρθηκε να διαφέρει στο βαθμό συνεισφοράς του στην υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης, σίγουρα η συνολική απουσία κάποιου εκ των παραγόντων έχει σημαντικές επιπτώσεις στην επίλυση προβλημάτων όπως αυτό που αντιμετωπίζουν η Κύπρος και ο Λίβανος.

Μέρος Β

Η απάντηση του εμπειρικού ερωτήματος επιτυγχάνεται μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των περιπτώσεων των αγνοουμένων της Κύπρου και του Λιβάνου. Κατά τη διάρκεια ανάλυσης των περιπτώσεων χρησιμοποιήθηκαν οι παράγοντες επιρροής που αναφέρονται στο *Μέρος Α* έτσι ώστε να βρεθούν οι λόγοι που οι διερευνητικές επιτροπές των δύο περιπτώσεων είχαν διαφορετική εξέλιξη. Τέλος, διερευνήθηκαν τα πιθανά στοιχεία που συνεισφέρουν στην αποτελεσματική λειτουργία της ΔΕΑ, τα οποία συγκρίθηκαν με τα ανάλογα της συμφωνημένης επιτροπής του Λιβάνου, δίνοντας την ευκαιρία να γίνει μία υπόθεση για το αν η μελλοντική λειτουργία της θα είναι εξίσου επιτυχημένη.

Επιτροπές Αγνοουμένων

Οι οικογένειες των αγνοουμένων σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο έχουν το θεμελιώδες δικαίωμα της γνώσης για το τι απέγιναν οι δικοί τους (Universal Declaration of Human Rights, Article 8; ICRC, Rule 117). Πιο συγκεκριμένα διεθνείς νόμοι που αφορούν τα δικαιώματα των συγγενών των αγνοουμένων είναι υπογεγραμμένοι και επικυρωμένοι από κράτη στις Συμβάσεις τις Γενεύης, στο International Committee of the Red Cross, τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (International Covenant on Civil and Political Rights; European Convention on Human Rights). Οι άνωθεν οργανισμοί ανέπτυξαν νομοθεσίες οι οποίες θέτουν αυτό το δικαίωμα των συγγενών σαν θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Ισχυροποίησαν επίσης τις νομοθεσίες τους σε σημείο που κράτη τα οποία δεν καταφέρνουν να ικανοποιήσουν τα αιτήματα των συγγενών, εκδιώκονται ποινικά. Ακόμη η Διεθνής Επιτροπή για τους Αγνοούμενους (ICMP) αναφέρει ότι το ζήτημα των αγνοούμενων αποτελεί ένα παγκόσμιο ζήτημα καθώς δεν περιορίζεται σε μία γεωγραφική τοποθεσία και υπάρχουν διάφοροι τρόποι όπου εξαφανίζονται άτομα π.χ. διαμάχες, φυσικές καταστροφές, οργανωμένο έγκλημα και οργανωμένη παράνομη μετανάστευση. Έτσι, ένα παγκόσμιο

πρόβλημα που υπό τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου πρόκειται για καταπάτηση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαιτείται να επιχειρείται προσπάθεια λύσης του, όσο πιο άμεσα γίνεται (ICMP, n.d.). Ως εκ τούτου, αν ένα κράτος θέλει να κρατήσει τη σιωπή του σε θέματα που αφορούν την εξιχνίαση υποθέσεων αγνοουμένων, πιθανώς να υπόκειται σε διεθνή πίεση ή ακόμα και σε κυρώσεις.

Βέβαια, εξαιτίας του γεγονότος ότι η ιστορία της ανθρωπότητας είναι «πλούσια» σε πολέμους, διακρατικές διαμάχες και παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι ανεξιχνίαστες περιπτώσεις αγνοουμένων που ήταν αποτέλεσμα αυτών, φτάνουν σε αριθμό εκατομμυρίων. Αντιθέτως, οι συγκεκριμένες διεθνείς νομοθεσίες που ασχολούνται με την επίλυση του προβλήματος των αγνοουμένων έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία 20 χρόνια και δεσμεύουν μόνο τα κράτη τα οποία τις υπέγραψαν και τις επικύρωσαν. Επιπλέον, μεγάλο εμπόδιο στην δημιουργία Επιτροπής Αγνοουμένων σε κράτη είναι η κατάσταση της πολιτικής σκηνής εκείνης της εποχής. Τα μεταπολεμικά κράτη βρίσκονται σε μία κρίσιμη κατάσταση στο τέλος της διαμάχης που δε μπορεί να διακυβεύεται η ειρήνη για να ξεκινήσουν οι διαδικασίες αναζήτησης των αγνοουμένων ή ακόμα οι ίδιοι οι αρχηγοί κρατών και άλλοι αξιωματούχοι να φράσσουν το δρόμο της δημιουργίας επιτροπών υπό το φόβο αποκάλυψης παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου (Szablewska & Bachmann, 2015; Merwe & Schkolne, 2017). Όπως γίνεται αντιληπτό, ο φόβος για διατάραξη της ειρήνης ή επανέναρξης των βιαιοτήτων και η συγκάλυψη παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων από αξιωματούχους καθίστανται οι κύριοι λόγοι που επιτροπές αγνοουμένων καθυστερούν να δημιουργηθούν. Η καθυστέρηση, επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις σε μετέπειτα στάδια της διαδικασίας όπως αυτά της εξεύρεσης πιθανών μαρτυριών, αφού μάρτυρες μπορεί να μην είναι πρόθυμοι/ικανοί να μιλήσουν, τοποθεσίες ταφής να έχουν συγκαλυφθεί από παραβάτες ή έγγραφα που μπορούν να δώσουν σημαντικές πληροφορίες για τοποθεσίες ταφών να μην εντοπιστούν (Morewitz & Colls, 2016).

Τέλος, έχοντας υπόψη τα πιο πάνω, τα κράτη που έχουν αγνοουμένους καταλήγουν να βρίσκονται σε δίλημμα. Το καταληκτικό αυτό σταυροδρόμι εμφανίζεται όταν τα κράτη βρεθούν μπροστά στην ανάγκη λύσης του προβλήματος των αγνοουμένων και πρέπει να δημιουργήσουν μία επιτροπή. Σε αυτό το σημείο, έρχονται αντιμέτωποι με το δίλημμα επιλογής των όρων και στόχων της επιτροπής. Η εντολή της επιτροπής (mandate) μπορεί να δημιουργηθεί με σκοπό την εξιχνίαση και αναφορά όλης της αλήθειας για το τι έγινε, ποιος το έκανε και γιατί και στο τέλος να καταδικαστεί. Στον αντίποδα, δύναται να επικεντρωθεί μόνο στην εξιχνίαση της αλήθειας για το που βρίσκονται οι αγνοούμενοι, στις ανασκαφές αυτών και στην παράδοση των λειψάνων στις οικογένειες τους (Jaquemet, 2009). Η επιτυχία της επιτροπής εξαρτάται κυρίως από το εάν οι εντολές της οδηγούν στη συλλογή των πληροφοριών που χρειάζονται. Κατά κάποιο τρόπο, αυτές οι εντολές-όροι μίας επιτροπής πρέπει να είναι «δελεαστικές» προς τον πιθανό πληροφοριοδότη εφόσον το να δώσει πληροφορίες γίνεται εθελοντικά. Συνεπώς, μία επιτροπή μέσω των «δελεαστικών» όρων (να μην υπάρχει περίπτωση να καταδικαστεί δηλαδή) θα πρέπει να καταφέρει να έχει πρόσβαση σε όσες περισσότερες πληροφορίες γίνεται, διότι στο τέλος οι πλείστες από αυτές πιθανών να είναι μη καρποφόρες ή αναξιόπιστες και γι' αυτό η ποσότητα είναι ζωτικής σημασίας (Morewitz & Colls, 2016).

Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων για την Κύπρο

Ιστορικό δημιουργίας της Επιτροπής

Η προσπάθεια να επιλυθεί το πρόβλημα των αγνοουμένων στην περίπτωση της Κύπρου ξεκίνησε με το τέλος της εισβολής μέσα από την άμεση ενασχόληση του ΟΗΕ και τα ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης. Μεταξύ του 1975-1978, 1981 και 1982 υιοθετήθηκαν πέντε διαφορετικά σχετικά ψηφίσματα από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Πρώτο ψήφισμα ήταν το Ψήφισμα 3450 (XXX) (1975) για τους αγνοούμενους όπου επαναβεβαίωνε τη βασική ανθρώπινη ανάγκη των οικογενειών να

πληροφορηθούν για τους αγνοούμενους συγγενείς αλλά και την έναρξη διερεύνησης της τύχης των αγνοουμένων. Ακολούθησε το δεύτερο ψήφισμα 32/128 (1977) το οποίο έκανε έκκληση για λύση του ανθρωπιστικού προβλήματος των αγνοουμένων και καλούσε το Γενικό Γραμματέα να υποστηρίξει τη δημιουργία ενός σώματος μέσω του Ειδικού Εκπροσώπου της Κύπρου που θα λειτουργεί μαζί με την Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού προς επίλυση του προβλήματος (MFA, 2021). Το τρίτο ψήφισμα 33/172 (1978) επαναβεβαίωσε τα προηγούμενα δύο ψηφίσματα και πρότεινε ένα βασικό όρο της επιτροπής ως ακολούθως: *1. Προτρέπει να εγκαθιδρύσει διερευνητικό σώμα, υπό την προεδρία αντιπροσώπου του Γενικού Γραμματέα, με τη συνεργασία της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, το οποίο θα είναι σε θέση να λειτουργήσει αμερόληπτα, αποτελεσματικά και γρήγορα ούτως ώστε να επιλύσει το πρόβλημα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Ο αντιπρόσωπος του Γενικού Γραμματέα θα έχει την εξουσία σε περίπτωση διαφωνίας, να καταλήξει σε δεσμευτική ανεξάρτητη γνώμη, η οποία θα εφαρμόζεται.* Στην συνέχεια, ακολούθησε το τέταρτο Ψήφισμα 36/164 (1981) που ψηφίστηκε το ίδιο έτος κατά το οποίο συστάθηκε επίσημα η ΔΕΑ, τον Απρίλιο του 1981, κατόπιν συμφωνίας μεταξύ της Ελληνοκυπριακής και της Τουρκοκυπριακής κοινότητας υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών. Γι' αυτό μέσα στα περιεχόμενα του ψηφίσματος ήταν και ο χαιρετισμός της εγκαθίδρυσεως της επιτροπής. Η εγκαθίδρυση της επιτροπής φάνηκε τα πρώτα χρόνια να είναι αποτυχημένη και γι' αυτό στο πέμπτο ψήφισμα 37/181 (1982) εκφράστηκαν ισχυρισμοί ότι η επιτροπή απέτυχε να υπερπηδήσει διαδικαστικές δυσκολίες.

Η δυσκολία της επιτροπής να ξεπεράσει τα εμπόδια που αντιμετώπιζε ώστε να αρχίσει τις ανασκαφές, συνεχίστηκε και στις επόμενες δύο δεκαετίες. Όμως, κατά την περίοδο στασιμότητας της επικέντρωσε τις έρευνες της στην εξακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων και στην διαπραγμάτευση και δημιουργία ενός κοινού επίσημου καταλόγου

μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Ακόμη, συλλέχθηκαν δείγματα αίματος από τους συγγενείς με σκοπό να αξιοποιηθούν σε μελλοντικές ταυτοποιήσεις (CMP, n.d).

Οι δυσκολίες όσον αφορά τη λειτουργία της που έπρεπε να αντιμετωπίσει η ΔΕΑ ήταν βασικά η αποτυχία συνεργασίας μεταξύ ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής πλευράς (MFA, 2021). Τη λύση στο πρόβλημα της δυσλειτουργίας αυτής, έδωσε η συμφωνία της 31^{ης} Ιουλίου 1997 μεταξύ του Προέδρου Γλαύκου Κληρίδη και του Τουρκοκύπριου ηγέτη Ραούφ Ντενκτάς. Οι ηγέτες των δύο κοινοτήτων υπό την παρουσία του Επικεφαλής της Αποστολής των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, διακήρυξαν ότι σέβονται το δικαίωμα των συγγενών των αγνοουμένων να πληροφορηθούν για την τύχη των αγαπημένων τους με πειστικό και καθοριστικό τρόπο. Επομένως, αναγνώρισαν περαιτέρω το δικαίωμα της παράδοσης λειψάνων για πρόπουσα ταφή στις οικογένειες των οποίων τα αγνοούμενα μέλη θα αποδεικνύονταν νεκρά (Κληρίδης-Ντενκτάς, 1997). Έχοντας θέσει τους προαναφερθέντες στόχους, η συμφωνία προβλέπει επίσης την ανταλλαγή πληροφοριών για τις τοποθεσίες όπου μπορεί να βρίσκονται τάφοι Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων αγνοουμένων, καθώς και για την προετοιμασία των αναγκαίων διευθετήσεων σχετικά με την επιστροφή των λειψάνων αγνοουμένων προσώπων στους συγγενείς τους. Στη συνέχεια, με τη συμφωνία προβλεπόταν να γίνουν δύο συναντήσεις μεταξύ των αντιπροσώπων των δύο πλευρών που διορίστηκαν. Στην πρώτη συνάντηση οι δύο αντιπρόσωποι ανταλλάξαν προκαταρκτικές πληροφορίες για τοποθεσίες τάφων, ενώ στην δεύτερη ο τουρκοκύπριος αντιπρόσωπος πρόβαλε νέες προϋποθέσεις που δεν ήταν στο περιεχόμενο της συμφωνίας με αποτέλεσμα οι διαδικασίες να σταματήσουν και ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ να αναφέρει στην έκθεση του ότι «σαν αποτέλεσμα της θέσης που πήρε η τουρκοκυπριακή πλευρά, δεν επετεύχθη πρόοδος προς την εφαρμογή της συμφωνίας της 31ης Ιουλίου 1997» (MFA, 2021).

Κατά την περίοδο της στασιμότητας της ΔΕΑ, η Κυπριακή κυβέρνηση προσπαθούσε μέσω του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων

Δικαιωμάτων καθώς και μέσω του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) να ξεκλειδώσει τα προβλήματα της και να αρχίσουν οι έρευνες για εξακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων (MFA, 2021). Πιο συγκεκριμένα, η Κυπριακή Δημοκρατία έκανε τέσσερις προσφυγές μέσω του ΕΔΑΔ εναντίον της Τουρκίας (Προσφυγές υπ' αρ, 67801/74, 6950/75, 8007/77, 25781/94). Το αποτέλεσμα των προσφυγών ήταν αρχικά η επισήμανση για τις παραβιάσεις των άρθρων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων από την Τουρκία αλλά μεγαλύτερη βαρύτητα σε ότι αφορά τους αγνοούμενους είχε η απόφαση της Τέταρτης προσφυγής. Η απόφαση του ΕΔΑΔ για την τέταρτη προσφυγή στις 10 Μαΐου 2001 κατηγορούσε τις Τουρκικές αρχές πως δε διερεύνησαν ποτέ τους ισχυρισμούς συγγενών ότι κρατούμενοι είχαν εξαφανιστεί μετά από κράτηση τους υπό συνθήκες στις οποίες πιθανώς να απειλείτο η ζωή τους. Σε ότι έχει να κάνει με την αποτυχία της Τουρκίας να διερευνήσει τις υποθέσεις των Ελληνοκυπρίων αγνοούμενων, το ΕΔΑΔ κατέληξε πως υπήρξε παραβίαση των άρθρων 2, 3 και 5 της συμβάσεως για την προστασία του δικαιώματος ζωής (Cyprus VS Turkey, 25781/94).

Στη συνέχεια, αυτές οι παραβιάσεις συνδέθηκαν με τις κατηγορίες ότι την τελευταία φορά που θεάθηκαν οι ελληνοκύπριοι αγνοούμενοι, τελούσαν υπό κράτηση από τις Τουρκικές αρχές οι οποίες διατηρούν μία κατάσταση σιωπής και δεν συνεργάζονται για να λυθεί το ανθρωπιστικό πρόβλημα (Cyprus VS Turkey, 25781/94). Στο τέλος, λόγω του ότι η Τουρκία δεν επιθυμούσε να συνεργαστεί έτσι ώστε να ξεκινήσουν οι διαδικασίες εξακρίβωσης της τύχης των αγνοούμενων, εφαρμόστηκε το ενδιάμεσο ψήφισμα. Το ενδιάμεσο ψήφισμα αποτελεί το μοναδικό έως τώρα ψήφισμα σε διακρατική υπόθεση που απαιτούσε να ληφθούν αποτελεσματικά μετρά από το κατηγορούμενο κράτος (Τουρκία) ούτως ώστε να λυθεί το ανθρωπιστικό πρόβλημα των αγνοουμένων (MFA, 2021) .

Καθ' όλη τη χρονική περίοδο που η Τουρκία κατηγορείτο μέσω διεθνών οργανισμών, η τουρκοκυπριακή πλευρά σταμάτησε τη συνεργασία της με την ελληνοκυπριακή πλευρά

στην επιτροπή της ΔΕΑ (MFA, 2021). Παρ' όλα αυτά, η Δημοκρατία της Κύπρου διατήρησε τη δική της ακάθεκτη στάση όπου υποστήριζε την λύση του προβλήματος των αγνοουμένων. Διαχρονικά, η Κυπριακή κυβέρνηση δεν αποδεχόταν μια οποιαδήποτε λύση. Αρνείτο το κλείσιμο της οποιασδήποτε υπόθεσης ως «υπόθεση θανάτου» καθώς αποτελούσε εύκολη λύση ώστε να αποφευχθεί η ενασχόληση με τέτοιας σοβαρότητας παραβιάσεις (Morewitz et al, 2016, MFA, 2021).

Ακολούθως, η προσπάθεια αποκατάστασης της αλήθειας με αμνηστία από την Τουρκία αντιμετωπίστηκε με συνεχόμενη προσπάθεια της Κυπριακής δημοκρατίας για εξακρίβωση της τύχης όλων των αγνοουμένων ανεξαρτήτου κοινότητας, κάτι το οποίο συμβαδίζει και με το ανθρωπιστικό δίκαιο. Μία απόδειξη αυτής της προσπάθειας η θέση του τότε Υπουργού Εξωτερικών Ι. Κασουλίδη το 2001 *ότι η Κυπριακή Κυβέρνηση είναι πρόθυμη και έτοιμη να ξεκινήσει εκταφές τουρκοκυπρίων αγνοουμένων που ήταν θύματα της εισβολής του 1974 σε περιοχές της νόμιμης Κυπριακής αρχής* (MFA, 2021). Στη συνέχεια, με στόχο την πληροφόρηση των οικογενειών για την τύχη των δικών τους και σε μεταγενέστερο στάδιο την παράδοση λειψάνων για πρέπουσα ταφή, ο Υπουργός έκανε έκκληση στους συγγενείς των τουρκοκυπρίων αγνοουμένων για να δώσουν δείγματα αίματος (ταυτοποίηση μέσω DNA) και όποιες σημαντικές πληροφορίες τυχόν να βοηθήσουν στην ταυτοποίηση (MFA, 2021). Η προσπάθεια αυτή της ελληνοκυπριακής πλευράς αντιμετωπίστηκε με την άρνηση του τότε κατοχικού ηγέτη Ραούφ Ντεκτάς. Σε δηλώσεις του εξέφρασε την εναντίωση του στην παράδοση δειγμάτων αίματος από τουρκοκύπριους πολίτες. Βέβαια στο τέλος, αυτά τα εμπόδια ξεπεράστηκαν και το πρόβλημα των αγνοουμένων άρχισε να αντιμετωπίζεται σαν κοινό, με συνεργασία και από τις δύο πλευρές (MFA, 2021).

Από την άλλη όμως, η καθυστέρηση ανασκαφών για την εύρεση αγνοουμένων δεν οφείλεται μόνο στη στάση της Τουρκίας. Βάση των Konra (2013) και Sooka (2006) είναι πιθανών η Κυπριακή κυβέρνηση να εκμεταλλεύτηκε την στάση της Τουρκίας έτσι ώστε να

αναπτύξει τη ρητορική του θύματος, αφού οι αποφάσεις του ΕΔΑΔ της έδιναν την ευκαιρία. Αυτό που ίσως φανερώνει την εκμετάλλευση της κατάστασης από την ελληνοκυπριακή πλευρά είναι το γεγονός πως αν και υπήρχαν μαζικοί τάφοι σε μη κατεχόμενες περιοχές, η Κυπριακή κυβέρνηση δεν ξεκίνησε ανασκαφές στο ένα μέρος του νησιού (Κονρα, 2013). Αυτή η πράξη από την Κυπριακή κυβέρνηση ταυτίζεται με τις αναφορές της Sooka (2006) για το ότι τέτοιου είδους ανθρωπιστικά προβλήματα τυχαίνουν πολιτικής εκμετάλλευσης.

Συνοπτικά, μετά από 32 χρόνια χωρίς οποιαδήποτε πρόοδο σχετικά με την εξακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων, συνεχόμενες διαφωνίες μεταξύ Κύπρου – Τουρκίας αλλά και πολλαπλές δικαστικές καταγγελίες μέσω διεθνών οργανισμών, επήλθε πλέον η ομαλή λειτουργία της ΔΕΑ. Συγκεκριμένα η ανασκαφή τάφων ξεκίνησε το 2006 (CMP, n.d.). Όπως και αναφέρεται στο καταστατικό της ΔΕΑ «το κλίμα ήταν πλέον ώριμο ώστε η ΔΕΑ να ξεκινήσει ανασκαφές και εκταφές και στις δύο πλευρές του νησιού.».

Λειτουργίες τις επιτροπής

Η Επιτροπή εξεύρεσης των αγνοουμένων της Κύπρου (ΔΕΑ) δημιουργήθηκε για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα των αγνοουμένων που προήλθε από τις διακοινοτικές συγκρούσεις κατά την περίοδο του 1964-1967 μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων καθώς και από τα γεγονότα της εισβολής της Τουρκίας στην Κύπρο το 1974. Οι επίσημες υποθέσεις αγνοουμένων που βρίσκονται υπό διερεύνηση της επιτροπής αφορούν 1510 υποθέσεις Ελληνοκυπρίων και 492 υποθέσεις Τουρκοκυπρίων (CMP, n.d). Η δομή της επιτροπής περιλαμβάνει τρία Μέλη: δύο διορισμένα από την Ελληνοκυπριακή και Τουρκοκυπριακή κοινότητα αντίστοιχα και ένα τρίτο Μέλος που επιλέγεται από τη Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού και διορίζεται από τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών (CMP, n.d). Επιπλέον, η ΔΕΑ απασχολεί μια δικοινοτική ιατροδικαστική ομάδα περισσότερων από 60 Κυπρίων αρχαιολόγων, ανθρωπολόγων και γενετιστών, οι οποίοι πραγματοποιούν ανασκαφές σε όλο το νησί και ανθρωπολογικές και γενετικές αναλύσεις

λειψάνων στο Ανθρωπολογικό Εργαστήριο της ΔΕΑ. Η εκπαίδευση και βοήθεια στην εξασφάλιση της απαιτούμενης τεχνογνωσίας των Κυπρίων επιστημόνων πραγματοποιήθηκε από τη Δικανική Ανθρωπολογική Ομάδα της Αργεντινής (EAAF) (CMP, n.d).

Επιπρόσθετα, η επιτροπή λειτουργεί στη βάση 13 Όρων Εντολής (CMP, n.d) όπου σημαντικότεροι για την παρούσα έρευνα κρίνονται οι ακόλουθοι:

(1) Η Ελληνοκυπριακή και η Τουρκοκυπριακή πλευρά θα διορίσουν έκαστος ένα αρμόδιο πρόσωπο στην Επιτροπή. Το Τρίτο Μέλος θα είναι αξιωματούχος επιλεγμένος από τη Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού για το σκοπό αυτό και διοριζόμενος με τη συγκατάθεση αμφοτέρων των πλευρών από τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών.

(2) Οι αποφάσεις της Επιτροπής θα λαμβάνονται καθ' ομοφωνία στην έκταση που είναι δυνατό. Σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ των Εκπροσώπων των δύο πλευρών, το Τρίτο Μέλος θα συμβουλευέται αμφοτέρους με επιδίωξη την προσέγγιση των απόψεων τους και την επίτευξη ομοφωνίας.

(7) Η Επιτροπή θα επιλαμβάνεται υποθέσεων προσώπων καταγγελλομένων ως εξαφανισθέντων στις διακοινοτικές συγκρούσεις καθώς και στα γεγονότα του Ιουλίου 1974 και μετέπειτα.

(8) Η σειρά της διερευνήσεως των υποθέσεων θα αποφασισθεί από την Επιτροπή, αλλά συμφωνείται ότι η πρώτη υπόθεση προς διερεύνηση θα κατατεθεί από τον Τούρκο Κύπριο Εκπρόσωπο στη Διερευνητική Επιτροπή. Αυτή θα ακολουθηθεί από υπόθεση που θα κατατεθεί από τον Ελληνοκύπριο Εκπρόσωπο. Οι έρευνες θα διεξάγονται εκ περιτροπής στην έκταση που απαιτείται μέχρις ότου να εξετασθούν όλες οι υποθέσεις.

(9) Όλη η διαδικασία και τα αποτελέσματα των ερευνών της Επιτροπής θα είναι αυστηρώς εμπιστευτικά. Οποιαδήποτε παραβίαση του κανόνα αυτού θα ήθελε θέσει το έργο της Επιτροπής σε κίνδυνο.

(11) Η Επιτροπή δε θα επιχειρήσει να αποδώσει ευθύνη για τους θανάτους οποιωνδήποτε αγνοουμένων ή να ερευνήσει την αιτία τέτοιων θανάτων.

(12) Ουδεμία εκταφή θα λάβει χώρα υπό την αιγίδα της Επιτροπής. Η Επιτροπή δύναται να διαβιβάσει παρακλήσεις για εκταφή στη Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού.

Ακολούθως, η λειτουργία της επιτροπής χωρίζεται σε 5 φάσεις οι οποίες έχουν ως «χάρτη» τους Όρους Εντολής: (1) Διερευνητική, (2) Ανασκαφική, (3) Ανθρωπολογική Ανάλυση, (4) Ταυτοποίηση – Έλεγχος DNA και (5) Ταύτιση – Επιστροφή λειψάνων. Αρχικά, το πρώτο κομμάτι, η Διερευνητική – Φάση 1 αφορά την λήψη αποφάσεων από τα τρία μέλη της ΔΕΑ βάση ομοφωνίας για να εγκρίνουν ανασκαφές σε υποθέσεις πιθανών τάφων, τις οποίες προτείνουν οι διερευνητικές ομάδες μετά από συλλογή, ανάλυση και διασταύρωση πληροφοριών υπό αυστηρούς κανόνες εμπιστευτικότητας. Το τελευταίο κομμάτι της όλης διαδικασίας είναι η Επιστροφή των Λειψάνων – Φάση 5, το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί ως το σημαντικότερο αφού γίνεται η εκπλήρωση του στόχου της επιτροπής, δηλαδή η λύτρωση και η ανακούφιση των συγγενών που έμαθαν την τύχη των δικών τους και μπορούν επιτέλους να κάνουν μια επίσημη ταφή. Με το τέλος των ανθρωπολογικών-γενετικών αναλύσεων και την διασταύρωση των προθανάτιων και μεταθανάτιων δεδομένων, ενημερώνεται η οικογένεια από ειδικούς ψυχολόγους οι οποίοι τους παρέχουν ψυχολογική υποστήριξη για 2 χρόνια μετά από την κηδεία (CMP, n.d). Ο λόγος που δεν έγινε λεπτομερής αναφορά στις άλλες φάσεις είναι γιατί αφορούν διαδικασίες όπως ανασκαφή τάφων, ανθρωπολογικές και γενετικές αναλύσεις. Πρόκειται για διαδικαστικές πρακτικές που δεν εμπίπτουν στο σκοπό της παρούσας έρευνας.

Περίπτωση του Λιβάνου

Η ιστορία του Λιβάνου είναι γεμάτη από αιματηρές εσωτερικές διαμάχες τόσο πριν όσο και μετά την ανεξαρτησία του από τη Γαλλία το 1943. Η παρούσα έρευνα θα ασχοληθεί

με τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έγιναν κατά τον πόλεμο του 1975-1990 μέχρι το 2008 (ICTJ, 2013). Αρχικά, θα γίνει ιστορική αναφορά στους παράγοντες από τους οποίους εξελίχθηκε η αιματηρή ιστορία του Λιβάνου. Οι κύριοι παράγοντες στις διαμάχες ήταν το κράτος της Παλαιστίνης, η Συρία, το Ισραήλ και ο Λίβανος καθώς και ένοπλες ομάδες με μέλη θρησκευόμενους Σουνίτες Μουσουλμάνους, Σίιτες Μουσουλμάνους, Εβραίους και Μαρονίτες Χριστιανούς. Οι τρεις σημαντικότερες ένοπλες ομάδες ήταν οι The Lebanese Forces με μέλη Μαρονίτες, Palestinian Liberation Organisation (PLO) με μέλη Παλαιστίνιους πρόσφυγες που μετά την διαμάχη μεταξύ του Ισραήλ και της Παλαιστίνης εγκαταστάθηκαν στις Βόρειες περιοχές του Λιβάνου με αρχηγό τον Yousif Arafat και τέλος το Lebanese Movement (LNM) με μέλη κυρίως Σουνίτες Μουσουλμάνους (Britannica, n.d.). Οι διαμάχες που είχαν θρησκευτικό χαρακτήρα έγιναν μεταξύ Μαρωνιτών Χριστιανών – The Lebanese Forces εναντίων του Palestinian Liberation Organisation και του Lebanese Movement (ICTJ, 2013). Άλλοι δρώντες, όπως το Ισραήλ και η Συρία, ενεπλάκησαν στις διαμάχες λόγω του ότι σαν γειτονικά κράτη ήθελαν να εκμεταλλευτούν την κατάσταση και να προωθήσουν τα γεωπολιτικά τους συμφέροντα εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα τη δική τους ασφάλεια αφού υπήρχε ο φόβος ότι αν ο Λίβανος ελεγχόταν από την «λάθος» δύναμη θα απειλούνταν (ICTJ, 2013). Σε μεταγενέστερο στάδιο ενεπλάκησαν μέσω τροφοδότησης ένοπλων ομάδων το Ιράκ και το Ιράν με τη σημαντικότερη ένοπλη ομάδα να είναι η Χέσμπολαχ που υποστηριζόταν από το Ιράν με μέλη Σίιτες Μουσουλμάνους (ICTJ, 2013).

Η συγκεκριμένη αναφορά στα αποτελέσματα και στις παραβιάσεις που είχε κάθε βιαιοπραγία ξεχωριστά δε θεωρείται ως αποτελεσματική μέθοδος ανάλυσης αφού κατά την διάρκεια τέτοιου χρονολογικού μήκους διαμάχης υπάρχει και ο αντίστοιχος ή ακόμα μεγαλύτερος αριθμός ανθρωπίνων παραβιάσεων. Ακολούθως, κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων υπήρξαν θύματα από απαγωγές, δολοφονίες, εκτελέσεις και εξαφανίσεις σε μέλη των ένοπλων ομάδων αλλά και πολίτες διαφόρων θρησκευτικών ομάδων (ICTJ, 2013).

Τέλος το 1990 οι μεγαλύτερες συγκρούσεις σταμάτησαν και ο Λίβανος ξανάρχισε να λειτουργεί σαν κράτος υπό τον πολιτικό, οικονομικό έλεγχο της Συρίας χωρίς όμως άλλοι παράγοντες όπως το Ισραήλ να εγκαταλείπουν όλες τις περιοχές που ήλεγχαν. Τα θύματα των διαμαχών βάση της δήλωσης της επίσημης Λιβανέζικης κυβέρνησης το 1992 ήταν: 144,240 θάνατοι, 17,415 αγνοούμενοι, 13,968 εξ αυτών ήταν θύματα απαγωγής και θεωρούντο νεκροί (ICTJ, 2013).

Σημαντική αναφορά πρέπει να γίνει επίσης στο ότι η λειτουργία του Λιβάνου μετά τις συγκρούσεις ήρθε με τη συμφωνία του Ta'if Agreement που ψηφίστηκε από τα επιζώντα μέλη της βουλής του 1972 (ICTJ, 2013). Ο λόγος που παρατίθεται σε σημαντική πληροφορία είναι διότι αντίθετα με την Κύπρο, οι διαμάχες του Λιβάνου τελείωσαν με το ψήφισμα μίας ειρηνευτικής συμφωνίας που άλλαξε τις θεσμικές λειτουργίες του κράτους, την φόρμουλα κατανομής ισχύος και παρείχε εγγύηση ειρηνικής συνύπαρξης μέσω ίσης αντιπροσώπευσης στην βουλή (ICTJ, 2013). Όλες οι αλλαγές που έγιναν στις κρατικές λειτουργίες του Λιβάνου αποσκοπούσαν στην άρση των ανισοτήτων που υπήρχαν μέσα σε αυτές, όντας και ο λόγος διαφωνίας μεταξύ των κοινοτήτων που εξελίχθηκε σε βίαιη διαμάχη (Britannica, n.d).

Η υπογραφή της συμφωνίας δεν έφερε καθολικό τέλος στις συγκρούσεις, στα θύματα, στις εξαφανίσεις και στα βασανιστήρια. Οι λόγοι της εν μέρη αποτυχίας επίτευξης ειρήνης οφείλονταν κυρίως στο γεγονός ότι υπήρχαν ακόμα περιοχές του Λιβάνου που ελέγχονταν από ένοπλες παραστρατιωτικές ομάδες του Ισραήλ και της Συρίας. Επίσης δημιουργήθηκε καινούργια κυβέρνηση η οποία είχε μέλη πρώην πολέμαρχους οι οποίοι έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στις βιαιοπραγίες του παρελθόντος (ICTJ, 2013, 2014, 2016; Britannica, n.d). Οι πρώην πολέμαρχοι είχαν πλέον θέσεις εξουσίας στην καινούργια κυβέρνηση, και ως κρατικοί αξιωματούχοι ήταν αναμενόμενο να κάνουν κατάχρηση αυτής της εξουσίας προς το δικό τους συμφέρον. Για παράδειγμα, το διάταγμα του υπουργικού

συμβουλίου το Μάριο του 1991 που καλούσε σε αφοπλισμό όλους τους πολίτες και ένοπλες ομάδες, εκτός την Χεσμπολάχ (ICTJ, 2013).

Συνεχίζοντας, ακόμη σημαντικότερη πολιτική απόφαση που πάρθηκε από την καινούρια κυβέρνηση είναι ο νόμος Αμνηστίας που ψηφίστηκε από το κοινοβούλιο τον Αύγουστο του 1991, ο οποίος απάλλαξε τους δράστες από όλα τα εγκλήματα με πολιτικό κίνητρο που διαπράχθηκαν πριν από τις 29 Μαρτίου του 1991, εξαιρώντας τις δολοφονίες πολιτικών και θρησκευτικών ηγετών και διπλωματών (ICTJ, 2013). Άξιο αναφοράς είναι ότι το διάταγμα αφοπλισμού άφησε ανεπηρέαστες δύο παραστρατιωτικές ομάδες, τη Χεσμπολάχ (Συρία) και South Lebanon Army (Ισραήλ) οι οποίες υποστηρίζονταν από τα δύο αντίπαλα κράτη, φτιάχνοντας με αυτό τον τρόπο συνταγή για συγκρούσεις, οι οποίες και ξέσπασαν. Το Συμβούλιο Ασφάλειας του ΟΗΕ το 2004 επενέβη με την Απόφαση 1559 που καλούσε όλα τα στρατεύματα που δεν ανήκαν στη νόμιμη Λιβανέζικη κυβέρνηση να αποχωρήσουν. Παρ' όλα αυτά οι βίαιες συγκρούσεις συνεχίστηκαν κυρίως μεταξύ του Ισραήλ, της Συρίας και της Χεσμπολάχ αλλά και μεταξύ του Λιβανέζικου στρατού εναντίων διαφόρων παραστρατιωτικών ομάδων μέχρι το 2008, τέσσερα χρόνια δηλαδή μετά την αποχώρηση του Ισραήλ και της Συρίας από τον Λίβανο (ICTJ, 2013).

Τέλος το αποτέλεσμα των συγκρούσεων μετά τη συμφωνία του Ta'if Agreement ήταν η μεγέθυνση του ανθρωπιστικού προβλήματος που ήδη είχε προκύψει από τον πόλεμο του 1975-1990, ως αποτέλεσμα του πρώτου μέρους των συγκρούσεων. Επρόκειτο για ζητήματα όπως εξαφανίσεις, απαγωγές και δολοφονίες. Συνεχίστηκε και στο δεύτερο μέρος μετά την ειρηνευτική συμφωνία. Σχετικά με τις εξαφανίσεις πολιτών υπάρχουν αναφορές στην υφιστάμενη βιβλιογραφία για αγνοούμενους Λιβανέζικης και Παλαιστινιακής καταγωγής που τελευταία φορά θεάθηκαν να βρίσκονται υπό κράτηση και να αποστέλλονται σε Συριακές φυλακές. Τις αναφορές για αγνοούμενους σε συριακές φυλακές επιβεβαιώνει η μη

κυβερνητική οργάνωση SOLIDE (640 υποθέσεις αγνοουμένων) που έχει σαν κεντρικό στόχο την επίλυση του προβλήματος των αγνοουμένων του Λιβάνου (ICTJ, 2014).

Πρόβλημα αγνοουμένων του Λιβάνου

Γενικά, η περίπτωση των συγκρούσεων του Λιβάνου δεν έτυχε ταχείας αντιμετώπισης σε θέματα όπως ομολογία θυτών, καταδίκες, αποζημιώσεις στα θύματα και προσπάθεια ενασχόλησης με τις ποικίλες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έγιναν εκείνη την περίοδο. Πιο συγκεκριμένα, για το θέμα της έρευνας θα γίνει μεγαλύτερη ενασχόληση με την αποτυχία εκπλήρωσης του ανθρωπίνου δικαιώματος των συγγενών των αγνοουμένων στο Λίβανο. Αυτό του να μάθουν δηλαδή την τύχη των δικών τους, ένα δικαίωμα που καταπατείται από το τέλος του πολέμου και μετά τον απολογισμό των θυμάτων.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο με το τέλος του πολέμου του 1975-1990 οι πολιτικοί αξιωματούχοι του Λιβάνου επέλεξαν την κρατική ανοικοδόμηση βάση του Ta'if Agreement. Κάτι τέτοιο βεβαίως συνεπαγόταν ότι ο Λίβανος έπρεπε να σταθεροποιηθεί εσωτερικά μέσω παύσης πολιτικών συγκρούσεων και αποφυγής οποιασδήποτε πιθανής ανάδυσης διαφωνιών. Σε επίπεδο κρατικών θεσμών αυτό έγινε με τη βοήθεια της συμφωνίας που στόχευε στην επίτευξη πολιτικής ισορροπίας και ορθής αντιπροσώπευσης στους θεσμούς. Όμως, αν και από τη μία σε πολιτικό επίπεδο η συμφωνία έλυσε τα θεσμικά προβλήματα, από την άλλη εκκρεμούσε η αντιμετώπιση προβλημάτων όπως εξαφανίσεις, δολοφονίες πολιτών και άλλες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αντιμετώπιση των πιο πάνω όμως σήμαινε ενασχόληση με το παρελθόν που θα δημιουργούσε πιθανές εμπλοκές πολιτικών προσώπων, ατόμων με επιρροή, πολέμαρχους και ακόμα εμπλεκόμενα κράτη (Jaquemet, 2009; ICTJ, 2013, 2014, 2016; Rowayheb & Ouais, 2015; McManus, 2017). Η λιβανέζικη κυβέρνηση βάζοντας στη ζυγαριά τις επιλογές που είχε μπροστά της, επέλεξε να στηρίξει την ειρηνευτική συμφωνία με το να αποφύγει οποιαδήποτε ενασχόληση με τις

παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάτι το οποίο επεδίωξε με το ψήφισμα των νόμων αμνηστίας του 1991 (Jaquemet, 2009; ICTJ, 2014; Rowayheb & Ouaiss, 2015; McManus, 2017).

Διερευνητική επιτροπή αγνοουμένων για τον Λίβανο

Προσπάθειες λύσης του ζητήματος των αγνοουμένων στο Λιβάνου γίνονται διαχρονικά από ΜΚΟ, όπου προσπαθούν να ωθήσουν την κυβέρνηση να δημιουργήσει επιτροπή η οποία θα αναζητήσει τα αγνοούμενα άτομα, επιχειρώντας ταυτόχρονα να αντικρούσουν τον νόμο αμνηστίας της κυβέρνησης μέσω του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Rowayheb & Ouaiss, 2015; McManus, 2017). Παραδόξως, ο ΟΗΕ δεν επιβλήθηκε της κυβέρνησης του Λιβάνου έτσι ώστε να επισπεύσει τις διαδικασίες για τη δημιουργία μίας επιτροπής με συγκεκριμένους στόχους (ICTJ, 2014) όπως έκανε στην περίπτωση της ΔΕΑ. Όμως, δημιούργησε μαζί με την Λιβανέζικη κυβέρνηση μηχανισμούς όπως αυτό της αποστολής UNIFIL, το δικαστήριο Special Tribunal for Lebanon (STL) και το International Independent Investigation Commission (UNIICC) που οι στόχοι τους είναι αντίστοιχα η διατήρηση ειρήνης, η επίλυση και καταδίκη των θυτών για ένα μικρό αριθμό εγκλημάτων και η βοήθεια στη διεξαγωγή ερευνών για τη δολοφονία του τότε πρωθυπουργού. Οι πιο πάνω μηχανισμοί όμως δεν έλυσαν ούτε προσπάθησαν να επιλύσουν ανθρωπιστικά προβλήματα τα οποία επιβάρυναν την κοινωνία του Λιβάνου, αλλά ασχολούνταν κυρίως με συγκεκριμένες υποθέσεις (ICTJ, 2013, 2014).

Αρχικά, ο τρόπος με τον οποίο η ίδια η κυβέρνηση του Λιβάνου αντιμετώπισε τις ανάγκες των συγγενών των αγνοουμένων ήταν με τον Νόμο 434 του 1995 (ICTJ, 2013, 2014). Ο νόμος ψηφίστηκε από το κοινοβούλιο και έδινε την ευκαιρία στους συγγενείς να δηλώσουν επίσημα τα αγνοούμενα μέλη της οικογένειας τους ως θανούντες με την προϋπόθεση ότι πρέπει να αγνοούνται περισσότερο από 4 χρόνια. Το κράτος δε χρειαζόταν αποδείξεις ότι οι αγνοούμενοι είναι νεκροί αλλά μόνο την επίσημη δήλωση των οικογενειών

τους και για αντάλλαγμα θα τους δινόταν οικονομική βοήθεια (ICTJ, 2013, 2014). Αυτό το ψήφισμα δεν κατάφερε να απαλύνει τον πόνο των συγγενών. Αντιθέτως, εξόργισε τις οικογένειες των αγνοουμένων γιατί θεωρήθηκε ως προσβολή και ταυτόχρονα προσπάθεια συγκάλυψης του παρελθόντος (ICTJ, 2013, 2014; Rowayheb & Ouaiss, 2015). Στη συνέχεια, 10 χρόνια μετά την ειρηνευτική συμφωνία, έγιναν οι πρώτες προσπάθειες για σύσταση μιας επιτροπής αγνοουμένων, με τη δημιουργία τριών επιτροπών: το 2000, το 2001 η οποία αναζητούσε αγνοούμενους που ήταν ακόμα εν ζωή και το 2005 που ήταν συνεργασία μεταξύ Λιβάνου – Συρίας (ICTJ, 2013, 2014).

Η λειτουργία των επιτροπών αυτών δεν έφερε κάποιο αποτέλεσμα παρά μόνο ότι αναγνώριζε την ύπαρξη μαζικών τάφων όπου και δήλωνε ότι δεν μπορούσε να γίνει οποιαδήποτε αναγνώριση – ταύτιση στα λείψανα μετά από 20 χρόνια (ICTJ, 2014, 2016). Η αποτυχία των επιτροπών αυτών όπου εν μέρη ενίσχυε την κυβερνητική επιλογή της μη ενασχόλησης, δεν αποθάρρυνε τις ΜΚΟ. Μάλιστα, οι δύο παλαιότερες και ισχυρότερες ΜΚΟ για τους αγνοούμενους του Λιβάνου SOLIDE και Committee of the Families (CFKDL) συνέχισαν και συνεχίζουν τις προσπάθειες τους για τη δημιουργία μιας λειτουργικής επιτροπής (Rowayheb & Ouaiss, 2015; McManus, 2017). Συγκεκριμένα, οι προσπάθειες των αναφερόμενων ΜΚΟ πραγματοποιούνταν μέσω δικαστικών διαδικασιών και μέσα από συνεργασίες με το International Center for Transitional Justice (ICTJ). Ακολούθως, αυτή η συνεργασία των δύο ΜΚΟ και του ICTJ είχε ως αποτέλεσμα το Σχέδιο Νόμου του 2012 που εντός αυτού σκιαγράφονταν οι λόγοι αποτυχίας των προηγούμενων επιτροπών (ICTJ, 2016).

Ακόμη, πρότεινε μια ολοκληρωμένη πρόταση για τη δημιουργία επιτροπής που θα παρακολουθεί (δημόσια εθνική επιτροπή) και θα ρυθμίζει την αναγνώριση και εκταφή τάφων και θα επιβάλλει κυρώσεις σε άτομα που συμμετείχαν στο έγκλημα και σε άτομα που εμποδίζουν τις έρευνες. Στο τέλος, μετά που η πρόταση των ΜΚΟ υποστηρίχθηκε και από

τον Υπουργό Δικαιοσύνης, η δημιουργία επιτροπής ήταν πλέον πιο εφικτή. Όμως, τελικά τα σχέδια για τη δημιουργία επιτροπής δεν ολοκληρώθηκαν λόγω της εσωτερικής κρίσης που έφερε η παραίτηση του πρωθυπουργού Najib Mikati το 2013 αλλά και η αντίρρηση διαφόρων πολιτικών αξιωματούχων (ICTJ, 2014).

Παρόλα αυτά, στα επόμενα χρόνια διατηρήθηκε το ενδιαφέρον από την κυβέρνηση του Λιβάνου για την πιθανή δημιουργία τέτοιας επιτροπής. Πρώτα, το Lebanon's State Shura Council, η ανώτατη δικαστική εξουσία του κράτους, αναγνώρισε επίσημα το 2014 ότι απαιτείται οι οικογένειες των αγνοουμένων να μάθουν την τύχη των δικών τους αφού είναι βασικό ανθρώπινο δικαίωμα. Δεύτερο, μέλη του κοινοβουλίου υποστήριξαν την ιδέα της δημιουργία επιτροπής βάση της πρότασης των ΜΚΟ του 2012 και τα επόμενα χρόνια μετά από κάποιες διαφοροποιήσεις παρέδωσαν τη δική τους πρόταση για επιτροπή. Στο τέλος, οι προσπάθειες τόσο των ΜΚΟ, του ICTJ και των βουλευτών οδήγησαν στην πρόταση και δημιουργία του εγγράφου Consolidated Draft Law (CDL) που έχει ως στόχο τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης επιτροπής (ICTJ, 2016). Οι όροι και οι λειτουργίες που θα έχει η επιτροπή που προτάσσει το CDL είναι: να είναι ανεξάρτητος κρατικός μηχανισμός, υπεύθυνος για την εξεύρεση της τύχης αγνοουμένων (ανασκαφή τάφων, ταυτοποίηση – αναγνώριση – επιστροφή λειψάνων) η προστασία της βάσης εξουσιών που θα της δοθούν, η ανεξαρτησία της, διαφάνεια της, λογοδοσία της και η οικονομική ασφάλεια της.

Συνεχίζοντας, το έγγραφο CDL αξιολογήθηκε από το Lebanese Human Rights Parliamentary Committee. Η σωστή αξιολόγηση και προεργασία του εγγράφου, μαζί με τα μαθήματα από προηγούμενες αποτυχημένες επιτροπές θα βοηθήσουν στη σωστή λειτουργία μίας καινούργιας επιτροπής (ICTJ, 2016). Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι στην πιθανή λειτουργία της νεοσύστατης επιτροπής θα παρέχεται βοήθεια από οργανισμούς όπως το International Committee of the Red Cross (ICRC), International Center for Transitional Justice και τους ΜΚΟ SOLIDE, CFKDL και Act for the Disappeared (ACT). Όσον αφορά το

ICRC θα συμβάλει στις διαδικασίες ταυτοποίησης, αναγνώρισης, εξεύρεσης τάφων μέσω δειγμάτων DNA και συνεντεύξεων από τους συγγενείς που θα διεξάγει ώστε να βοηθήσει τη Λιβανέζικη κυβέρνηση (ICTJ, 2016). Επίσης, οι ΜΚΟ όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, υπήρξαν αρωγοί με τη διαχρονική πίεση που ασκούσαν προς την κυβέρνηση για τη δημιουργία επιτροπής και την προστασία τάφων μέσα από δικαστικές διαδικασίες (Rowayheb & Ouais, 2015). Ακόμα, ο νεοσύστατος ΜΚΟ ACT που συνεργάζεται μαζί με τους ανωτέρω οργανισμούς, πήρε την πρωτοβουλία και δημιούργησε ειδικές ομάδες αρχαιολόγων, ανθρωπολόγων, νομικών και γιατρών οι οποίοι έχουν ως στόχο την ολοκλήρωση της προεργασίας που χρειάζεται, έτσι ώστε με την έναρξη λειτουργίας μίας επίσημης επιτροπής να υπάρχουν οι κατάλληλες βάσεις (ACT, n.d).

Νόμος 105 - Law on the Missing and Forcibly Disappeared Persons

Η τελευταία πολιτική απόφαση που έγινε υπέρ της δημιουργίας μίας επιτροπής μετά από την πρόταση CDL ήταν το ψήφισμα του Λιβανικού κοινοβουλίου του Νόμου 105 το 2018. Με το ψήφισμα του νόμου αυτού η Λιβανική κυβέρνηση αναγνώρισε επίσημα την ανάγκη της εξεύρεσης της αλήθειας αλλά και της δημιουργίας επιτροπής (UMAM, 2019; Touma & Zaghbour, 2020). Ο νόμος αυτός αντιμετωπίζει τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται στις λειτουργίες της επιτροπής έτσι ώστε να επιλυθεί το πρόβλημα των αγνοούμενων όσο πιο αποτελεσματικά γίνεται. Οι σημαντικότεροι όροι που παραθέτει ο νόμος 105 είναι:

- Η αναγνώριση του δικαιώματος των οικογενειών να γνωρίζουν την τύχη των αγαπημένων τους και να ανασύρουν τα λείψανά τους (Άρθρο 2).
- Η δημιουργία μιας ανεξάρτητης «Εθνικής Επιτροπής για τους Αγνοούμενους και Βίαια Εξαφανισμένους στο Λίβανο» με στόχο την εξεύρεση τους (Άρθρο 9).

- Η αναγνώριση του δικαιώματος των οικογενειών να ενημερώνονται και να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τον εντοπισμό των αγνοουμένων και βίαια εξαφανισμένων καθώς και σε όλες τις νομικά μη εμπιστευτικές έρευνες, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων τους για σεβασμό και μεταχείριση χωρίς διακρίσεις, τον τρόπο και τη λήψη ηθικής και οικονομικής αποζημίωσης (Άρθρο 26).
- Οποιοσδήποτε υποκινητής, δράστης, συνεργός ή βοηθός σε εξαφάνιση τιμωρείται με φυλάκιση με σκληρή εργασία για πέντε ως δεκαπέντε χρόνια και πρόστιμο μεταξύ δεκαπέντε και είκοσι εκατομμυρίων λιβανέζικων λιρών (Άρθρο 37).

Τέλος αν και το 2020 αναγνωρίστηκε επίσημα η δημιουργία της επιτροπής, αντιμετώπισε αμέσως προβλήματα και προβληματισμούς. Αρχικά, η κυβέρνηση αργοπορεί να στελεχώσει τα μέλη που θα είναι ένα βασικό κομμάτι της δομής λόγω της ιδιότητας που θα έχουν μιας και βασίζεται στη διαφάνεια, την αντικειμενικότητα και την ικανότητα τους (UMAM, 2019). Ο σημαντικότερος προβληματισμός όμως αφορά το Άρθρο 37 του νόμου 105. Το άρθρο αυτό ορίζει ότι θα επιβάλλονται νομικές κυρώσεις στα άτομα που βοήθησαν στη συγκάλυψη παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων η ενεπλάκησαν σε αυτές τις πράξεις. Ο λόγος που αυτό το άρθρο επιφέρει προβληματισμό είναι γιατί οι ίδιοι οι συγγενείς των αγνοουμένων θέλουν επίσπευση των διαδικασιών επιθυμώντας να μάθουν όσο πιο γρήγορα γίνεται την αλήθεια για το τι απέγιναν, που είναι οι δικοί τους και όχι ποιος τους έβλαψε ή ευθύνεται για τον εξαφανισμό τους (Touma & Zaghour, 2020).

Μηχανισμός εξεύρεσης αγνοουμένων στην Κύπρο και όχι στον Λίβανο, γιατί;

Μετά από την απάντηση του πρώτου ερωτήματος που ξεκαθαρίζει τους παράγοντες που επηρεάζουν την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης σε κάποιες περιοχές ενώ σε άλλες όχι, η μελέτη θα επεκταθεί στις περιπτώσεις της Κύπρου και του Λιβάνου. Τα στοιχεία των εμπειριών τους μαζί με την μελέτη που έγινε για την μεταβατική δικαιοσύνη θα

φανερώσει τους λόγους που έχουν διαφορετικό αποτέλεσμα οι διαδικασίες εφαρμογής επιτροπών εξεύρεσης αγνοουμένων. Ακόμα, θα επισημανθούν και οι λόγοι οι οποίοι βοήθησαν στη σωστή λειτουργία της επιτροπής της Κύπρου.

Αρχικά, αν δούμε την εξελικτική πορεία κάθε περίπτωσης μέσα στην πάροδο του χρόνου, φαίνεται ότι δεν διαφέρουν και τόσο. Δηλαδή, στην περίπτωση της Κύπρου ο πόλεμος τελείωσε το 1974 και η πρώτη ανασκαφή έγινε 32 χρόνια μετά, το 2006 (CMP, n.d). Στην περίπτωση του Λιβάνου, οι μεγαλύτερες διαμάχες τελείωσαν το 1990 και το 2018 έγινε το σημαντικότερο βήμα με το Νόμο 105 όπου καθορίζει τη δημιουργία επιτροπής εξεύρεσης αγνοουμένων (UMAM, 2019). Επίσης, αν συγκριθούν τα χρόνια που χρειάστηκε η ΔΕΑ για να λειτουργήσει με αυτά που χρειάστηκαν στην περίπτωση του Λιβάνου, δεν παρατηρούνται σημαντικές χρονολογικές διαφορές. Όμως, οι λόγοι οι οποίοι καθυστέρησαν τη λειτουργία της ΔΕΑ διαφέρουν από αυτές του Λιβάνου, γεγονός το οποίο πιθανώς να επηρεάσει όχι μόνο την εφαρμογή της επιτροπής του Λιβάνου αλλά και την λειτουργία της.

Κύπρος

Οι δύο αντιμαχόμενες κοινότητες της Κύπρου, οι ελληνοκύπριοι και οι τουρκοκύπριοι μοιράζονται τον πόνο της απουσίας και της άγνοιας για το τι απέγιναν οι αγνοούμενοι. Η ανάγκη για εξεύρεση των αγνοουμένων από τις δύο πλευρές είναι το πρώτο στοιχείο που βοήθησε στην έναρξη της συνεργασίας για επίλυση του προβλήματος. Το δεύτερο στοιχείο που βοήθησε ήταν το ενδιαφέρον που επέδειξε ο ΟΗΕ, ο οποίος εξέδωσε αποφάσεις οι οποίες είχαν στόχο την δημιουργία μιας επιτροπής η οποία θα λειτουργούσε υπό την επίβλεψή του. Το τρίτο στοιχείο ήταν το ενδιαφέρον που έδειξαν οι δύο αρχηγοί των κοινοτήτων οι οποίοι ασχέτως αν δεν μπορούσαν να συμφωνήσουν στην επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, έθεταν το ζήτημα των αγνοουμένων ως ένα κρίσιμο ανθρωπιστικό πρόβλημα του οποίου η λύση ήταν ζωτικής σημασίας (Κληρίδης-Ντεκτάς, 1997). Επιπρόσθετα, η ελληνοκυπριακή πλευρά όταν έπρεπε να αντιμετωπίσει την Τουρκία που

έμπαινε εμπόδιο στη λειτουργία της ΔΕΑ, το έκανε μέσω διαύλων του διεθνούς δικαίου οι οποίοι φάνηκαν εκ του αποτελέσματος ορθοί καθώς οδήγησαν στον παραμερισμό των εμποδίων και τέλος στη λειτουργία της επιτροπής (Απόφαση ΕΔΑΔ).

Λίβανος

Τα προβλήματα που αντιμετώπισε ο Λίβανος μέχρι τη του θέσπιση του Νόμου 105 ο οποίος αφορά τη δημιουργία επιτροπής από την κυβέρνηση του Λιβάνου, διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό από αυτά που αντιμετώπισε η Κύπρος. Η νέα κυβέρνηση του Λιβάνου η οποία ψήφισε την ειρηνευτική συμφωνία Ta'if Agreements με το τέλος του πολέμου δεν είχε ως στόχο την ενασχόληση με το παρελθόν. Εν αντιθέσει με την Κύπρο, ο Λίβανος κατάφερε και έφτασε στη συμφωνία ενός ειρηνευτικού εγγράφου (Ta'if Agreement) που έλυσε τα θεσμικά κυβερνητικά προβλήματα τα οποία αποτελούσαν και το λόγο έναρξης των εσωτερικών συγκρούσεων. Όμως, η ίδια νεοσύστατη κυβέρνηση, η οποία αποτελείτο από άτομα τα οποία δεν τους σύμφερε η ενασχόληση με το ζήτημα των αγνοουμένων, αποτέλεσε το κύριο εμπόδιο για τη δημιουργία επιτροπής εξεύρεσης αγνοουμένων. Από την άλλη, η κοινωνία των πολιτών προσπαθούσε να ωθήσει την κυβέρνηση να ασχοληθεί με το πρόβλημα, κάτι το οποίο δεν μπορούσε να επιτύχει λόγω των εσωτερικών εμποδίων που αντιμετώπιζε (ICTJ, 2014; Rowayheb & Ouaiss, 2015; Touma & Zaghbour, 2020). Γι' αυτό ακριβώς το λόγο έδρασε μέσω ΜΚΟ όπου μαζί συνεργάστηκαν και αγωνίστηκαν ενάντια στις πολιτικές αμνηστίας της κυβέρνησης και κατάφεραν να διατηρήσουν το πρόβλημα των αγνοουμένων ως ένα κρίσιμο πρόβλημα που χρειαζόταν επίλυση (ICTJ, 2014). Ακόμη κι αν διεθνείς οργανισμοί - και κυρίως ο ΟΗΕ- δε βοήθησαν όπως αναμενόταν με παρόμοιες αποφάσεις όπως έκαναν με τη ΔΕΑ, άλλοι παράγοντες όπως η κοινωνία των πολιτών και ΜΚΟ, κατάφεραν να αλλάξουν τα δεδομένα σε βαθμό που η κυβέρνηση του Λιβάνου να αποφασίσει επίσημα για τη δημιουργία επιτροπής (ICTJ, 2014).

Οι κύριες διαφορές μεταξύ των εμποδίων που αντιμετώπισαν οι δύο περιπτώσεις διαλευκάνουν το ποιος παράγοντας προκάλεσε τη μεγαλύτερη καθυστέρηση στην ενασχόληση με το θέμα των αγνοουμένων. Το κύριο πρόβλημα είναι το ίδιο το κράτος και παράλληλα η έλλειψη βοήθειας από τον ΟΗΕ. Όταν η ίδια η κυβέρνηση αποφεύγει να ασχοληθεί με το παρελθόν και δεν υιοθετεί πολιτικές μεταβατικής δικαιοσύνης που θα λύσουν τα ανθρωπιστικά προβλήματα στο εσωτερικό της, τότε παραβιάζει τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα των επηρεαζόμενων πολιτών όπου ανησυχούν και θέλουν να μάθουν για το τι απέγιναν οι δικοί τους. Μια ομάδα πολιτών που δεν έχει με το μέρος της την κυβέρνηση του κράτους της έτσι ώστε να τους βοηθήσει ή να τους αντιπροσωπεύσει στην διεθνή σκηνή για να προβληθεί το θέλημά τους, δύσκολα μπορεί να βρει δεύτερη λύση μέσω διαφορετικών διαύλων συνεργασίας. Αυτή τη δεύτερη λύση, οι πολίτες του Λιβάνου δεν τη βρήκαν μέσω του ΟΗΕ αλλά μέσω ΜΚΟ όπου διαχρονικά τους βοηθούσαν και τους αντιπροσώπευαν αναπληρώνοντας την απουσία της κυβέρνησής τους (ICTJ, 2014). Εν τέλει, αν και μετά από 30 χρόνια, κατάφεραν να αναγνωριστεί η ανάγκη επίλυσης του προβλήματος και πέτυχαν συμφωνία για τη δημιουργία μιας κρατικής επιτροπής. Κάτι που δε σημαίνει απαραίτητα ότι θα είναι και εφικτό. Στην περίπτωση που θα συσταθεί όντως η συμφωνηθείσα επιτροπή, η σωστή της λειτουργία και η παροχή ορθών πληροφοριών που θα οδηγήσουν σε επιτυχημένες ανασκαφές, αναγνωρίσεις και παραδώσεις των λειψάνων, είναι ζητήματα που εναπόκεινται στους όρους λειτουργίας της.

Επιτυχία των επιτροπών της Κύπρου και του Λιβάνου

Η περίπτωση της ΔΕΑ αποτελεί ένα παράδειγμα επιτυχημένης επιτροπής οι όροι λειτουργίας της οποίας αποτέλεσαν ρυθμιστικό παράγοντα στο να καταφέρει να εκπληρώσει τους στόχους της. Το περιεχόμενο των όρων στους οποίους οφείλεται η επιτυχία της ΔΕΑ είναι οι ακόλουθοι: Οι όροι (1), (2) και (12) που καθορίζουν ότι η επιτροπή λειτουργεί υπό την επίβλεψη του ΟΗΕ αφού το ένα από τα τρία μέλη είναι επιλεγόμενος αξιωματούχος από

την Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού και για τον οποίο έδωσε την συγκατάθεση του ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών. Επιπλέον, βάση των όρων αυτών το τρίτο μέλος λειτουργεί σαν ειρηνευτικός παράγοντας ο οποίος βρίσκει λύσεις όταν οι δύο πλευρές διαφωνούν και διατηρεί τους διάυλους συνομιλιών πάντα ανοιχτούς. Επίσης, στην περίπτωση που συμφωνήσουν σε εκταφές οι αντιπρόσωποι των δύο κοινοτήτων, αυτές γίνονται υπό την αιγίδα της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, έτσι ώστε να υπάρχει εγγύηση για τη διαφάνεια των διαδικασιών εκταφής και αναγνώρισης. Στην συνέχεια οι όροι (9), (11) θα θεωρηθούν ως οι κύριοι λόγοι που η ΔΕΑ κατάφερε να λειτουργήσει επιτυχημένα και να ανακαλύψει την τύχη μεγάλου ποσοστού των αγνοουμένων. Οι όροι αυτοί καθορίζουν ότι όλες οι διαδικασίες της ΔΕΑ και τα αποτελέσματα τους θα είναι αυστηρώς εμπιστευτικά αλλά κυριότερα ότι η επιτροπή δε θα επιχειρήσει να αποδώσει ευθύνες για τους θανάτους των αγνοουμένων ή να ερευνήσει την αιτία των θανάτων (CMP, n.d). Οι αναφερόμενοι όροι θεωρούνται κλειδιά για την επιτυχία της ΔΕΑ διότι προλαβαίνουν πιθανά προβλήματα που θα ήταν επικίνδυνα προς τη λειτουργία της επιτροπής. Τα προβλήματα που ουδετεροποιούν οι όροι είναι οι διαφωνίες των αντιπροσώπων των δύο κοινοτήτων που θα οδηγούσαν στην παύση των διαδικασιών και σε αποτυχία άντλησης πληροφοριών για τις τοποθεσίες των αγνοουμένων λόγω του φόβου πρόσαψης κατηγοριών (Morewitz & Colls, 2016).

Αν και οι όροι της ΔΕΑ σε συνδυασμό με τη συνεργασία των δύο κοινοτήτων και του ΟΗΕ οδήγησαν στη επιτυχία της, δεν υπάρχουν παρόμοια στοιχεία στη μελλοντική εφαρμογή της «Εθνικής Επιτροπής για τους Αγνοούμενους και Βίαια Εξαφανισμένους στο Λίβανο». Η ανεξάρτητη επιτροπή που θα δημιουργηθεί από την κυβέρνηση του Λιβάνου, βασίζεται σε όρους οι οποίοι εστιάζονται στην τιμωρία των δραστών και όχι στην αποκάλυψη της αλήθειας για τους συγγενείς των αγνοουμένων (UMAM, 2019; ICRC, n.d). Αυτό είναι κάτι που πιθανώς να έχει και αρνητικό αντίκτυπο στη λειτουργία της επιτροπής.

Άτομα που κατέχουν πληροφορίες για την τύχη των αγνοουμένων θα διστάζουν να βοηθήσουν την επιτροπή υπό το φόβο μην ερευνηθούν και οι ίδιοι για πιθανή ανάμειξή τους. Αν και οι ίδιοι οι συγγενείς έθεσαν τους προβληματισμούς τους για τον προαναφερόμενο όρο, εντούτοις δε διαφοροποιήθηκε, δημιουργώντας ερωτηματικά στο αν η επιτροπή που θα συσταθεί θα καταφέρει να εκπληρώσει τους στόχους της.

Ανδρέας Ευθυμίου

Κεφάλαιο 5: Συμπέρασμα

Η εφαρμογή πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης είναι θέμα το οποίο εδράζεται πάνω σε πολλούς παράγοντες όπως την ενασχόληση από την κοινωνία, την κυβέρνηση, τους διεθνείς και Μη Κυβερνητικούς οργανισμούς. Όταν όλοι αυτοί οι παράγοντες συνεργάζονται για την επίτευξη πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης, τότε η εφαρμογή τους γίνεται σίγουρη. Όμως, στις περιπτώσεις της Κύπρου και του Λιβάνου που αναλύθηκαν δεν έγινε κάτι τέτοιο. Η μελέτη της καθυστερημένης σύστασης επιτροπών εξεύρεσης αγνοουμένων στις δύο περιπτώσεις, φέρνει στην επιφάνεια τις επιπτώσεις της έλλειψης παραγόντων που επηρεάζουν την υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης. Από την περίπτωση της Κύπρου παρατηρήθηκε ότι στη διαμάχη τους οι δύο εμπλεκόμενες κοινότητες, υπέστησαν τραύματα ανθρωπιστικά, όπως αγνοούμενων ατόμων. Γι' αυτό και υπάρχει αμοιβαίο ενδιαφέρον στις δύο κοινότητες για την εξεύρεση τους. Ακόμη και αν δεν υπήρχε πρόοδος εκείνη την περίοδο στις προσπάθειες επίλυσης του Κυπριακού προβλήματος ή στην επίτευξη ειρηνευτικής συμφωνίας, υπήρξε πρόοδος και συνεργασία για τη λύση του ανθρωπιστικού ζητήματος των αγνοουμένων. Το γεγονός αυτό τονίζει ότι όταν οι κυβερνήσεις και οι αξιωματούχοι του κράτους ενδιαφέρονται για τη λύση ανθρωπιστικών προβλημάτων στο εσωτερικό τους, τότε μπορούν να το καταφέρουν. Το πρόβλημα που αντιμετώπισε η ΔΕΑ και καθυστέρησε να λειτουργήσει, κατά ένα μεγάλο μέρος οφειλόταν στην άρνηση της Τουρκίας να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των αγνοουμένων γιατί θα επηρέαζε αρνητικά την εικόνα της στη διεθνή σκηνή. Η αντίδραση της κυβέρνησης της Κύπρου με προσφυγές μέσω Διεθνών Δικαστηρίων για την παύση/καταδίκη της αδράνειας της Τουρκίας ευδοκίμησαν και οδήγησαν στο τέλος την έναρξη της ομαλής λειτουργίας της ΔΕΑ. Αυτό επιβεβαιώνει ότι γίνεται πιο εύκολη η υιοθέτηση πολιτικών μεταβατικής δικαιοσύνης όταν υπάρχει ενδιαφέρον από την επηρεαζόμενη κυβέρνηση για λύση του ανθρωπιστικού προβλήματος,

ακόμη και αν η ίδια η κοινότητα που αντιπροσωπεύει πήρε μέρος σε βιαιοπραγίες που δημιούργησαν ζητήματα αγνοουμένων και για την αντιμαχόμενη πλευρά.

Από την άλλη, το πρόβλημα των αγνοουμένων του Λιβάνου συνεχίζει να μένει άλυτο. Στο Λίβανο αντιμετώπισαν διαφορετικά προβλήματα από αυτά της Κύπρου. Το μεγαλύτερο εμπόδιο στη σύσταση επιτροπής ήταν η ίδια η κυβέρνηση του Λιβάνου, η οποία δεν επιθυμούσε να ενασχοληθεί με το παρελθόν και προτιμούσε την εφαρμογή πολιτικών αμνηστίας. Η κοινωνία του Λιβάνου με την επιμονή της για λύση του προβλήματος, έδειξε ότι μπορεί να υπάρξει δεύτερος δρόμος για λύση. Ο δρόμος αυτός ανοίχθηκε μέσω της διαχρονικής ενασχόλησης τους και δημιουργίας οργανώσεων πολιτών που θα συνεργάζονται με ΜΚΟ της εμβέλειας του ICTJ. Στο τέλος, η κυβέρνηση του Λιβάνου αναγνώρισε την ανάγκη διαλεύκανσης της τύχης των αγνοουμένων και αποφάσισε την εφαρμογή επιτροπής. Αυτό από τη μία δείχνει τη δύναμη που έχουν παράγοντες όπως η κοινωνία των πολιτών και οι ΜΚΟ αφού είναι ικανοί μέσα από διαχρονικό αγώνα να υπερπηδήσουν εμπόδια που συναντούν, αλλά από την άλλη διατηρείται η υπεροχή παραγόντων όπως η ενασχόληση των κυβερνήσεων και των διεθνών οργανισμών. Εν τέλει, η επιτροπή του Λιβάνου ακόμα βρίσκεται σε διαδικαστικό στάδιο και οι συμφωνημένοι όροι δεν εγγυούνται την επιτυχία του, αφού παρά το γεγονός ότι οι συγγενείς εξέφρασαν τις ανησυχίες τους για τους όρους που εστιάζουν στην καταδίκη των θυτών, εντούτοις δεν εισακούστηκαν (ICRC, n.d).

Βιβλιογραφία

- Amnesty International (2011). Never Forgotten Lebanon's Missing People. Amnesty International. Retrieved from <https://www.amnesty.org/en/documents/mde18/001/2011/en/>
- Bloomfield, D., Barnes, T., & Huyse, L. (2003). Reconciliation after violent conflict. A Handbook. Handbook series. Stockholm.
- Cilliers, J., Dube, O., & Siddiqi, B. (2016). Reconciling after civil conflict increases social capital but decreases individual well-being. *Science*, 352(6287), 787-794.
- Cassia, P. S. (2005). Bodies of evidence: Burial, memory and the recovery of missing persons in Cyprus (Vol. 20). Berghahn Books.
- Chrisje Brants, & Susanne Karstedt. (2017). Transitional Justice and the Public Sphere : Engagement, Legitimacy and Contestation. Hart Publishing.
- Clark, J. N. (2010). National unity and reconciliation in Rwanda: A flawed approach?. *Journal of Contemporary African Studies*, 28(2), 137-154.
- CMP – Committee of missing persons in Cyprus. (2018, July 23). CMP. <https://www.cmp-cyprus.org/el/>
- Committee of the Families of Kidnapped and Disappeared in Lebanon. Civil Society Knowledge Centre. Retrieved from <https://civilsociety-centre.org/party/committee-families-kidnapped-and-disappeared-lebanon>
- Council of Europe (n.d.). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. European Convention on Human Rights. Retrieved from https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
- Dixon, P. J. (2017). Transitional justice and development. In *Research handbook on transitional justice*. Edward Elgar Publishing.

- Dezalay, S. (2017). The role of international NGOs in the emergence of transitional justice: A case study of the International Center for Transitional Justice. In *Research Handbook on Transitional Justice*. Edward Elgar Publishing.
- Davidian, A., & Kenney, E. (2017). The United Nations and transitional justice. In *Research Handbook on Transitional Justice*. Edward Elgar Publishing.
- El-Masri, S., Lambert, T., & Quinn, J. R. (2020). *Transitional Justice in Comparative Perspective. : Preconditions for Success* (1st ed. 2020.). Springer International Publishing.
- Embassy of the Republic of Cyprus in Stockholm. (2022). Αγνοούμενοι. Retrieved from http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_stockholm.nsf/ecsw15_gr/ecsw15_gr?OpenDocument
- Epitropi Agnooumenon. (n.d.). Retrieved February from <http://www.missing-cy.org.cy/>
- Fischer, M. (2011). *Transitional justice and reconciliation: Theory and practice*.
- Freedom House. (n.d). Rwanda: Freedom in the World 2021 Country Report. Retrieved from <https://freedomhouse.org/country/rwanda/freedom-world/2021>
- GARCÍA MARTÍN, L. (2019). Challenging the transitional justice paradigm: addressing ESRs violations in transitional justice processes. *Anuario Español de Derecho Internacional*, 35, 655–677. <https://doi.org/10.15581/010.35.655-677>
- General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966. International Covenant on Civil and Political Rights. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
- Girelli, G. (2017). *Understanding Transitional Justice. [electronic resource] : A Struggle for Peace, Reconciliation, and Rebuilding*. Springer International Publishing.

- Gready, P., & Robins, S. (2020). Transitional Justice and Theories of Change: Towards evaluation as understanding. *International Journal of Transitional Justice*, 14(2), 280–299. <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijaa008>
- GÜNEY, A. (2004). The USA's Role in Mediating the Cyprus Conflict: *A Story of Success or Failure? Security Dialogue*, 35(1), 27–42. <http://www.jstor.org/stable/26298672>
- Hadjigeorgiou, N. (2021). Truth and Closure in Cyprus: An Assessment of the Committee on Missing Persons. *Israel Law Review*. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=3829486> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3829486>
- Hadden, T. (2017). Transitional justice and amnesties. In *Research Handbook on Transitional Justice*. Edward Elgar Publishing.
- Hansen, T. O. (2017). The time and space of transitional justice. In *Research Handbook on Transitional Justice*. Edward Elgar Publishing.
- ICMP Lebanon. (n.d). Retrieved from <https://www.icmp.int/the-missing/where-are-the-missing/lebanon/>
- ICRC. (2022, January 24). Guide to Law 105 on the Missing and Forcibly Disappeared Persons: Questions and Answers. Retrieved from <https://www.icrc.org/en/document/guide-law-105-missing-and-forcibly-disappeared-persons-questions-and-answers>
- ICRC. (n.d). Rule 117. Accounting for Missing Persons. Customary IHL Database. Retrieved from, https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docindex/v1_rul_rule117
- ICRC. (n.d.). Guide to Law 105 on the missing and forcibly disappeared persons: Question and Answers. LAW 105/2018.
- International Center for Transitional Justice. (2013). Lebanon's Legacy of Political Violence A Mapping of Serious Violations of International Human Rights and Humanitarian Law in Lebanon, 1975–2008. International Center for Transitional Justice.

International Center for Transitional Justice. (2014). *Failing to Deal With the Past: What Cost to Lebanon?*. International Center for Transitional Justice.

International Center for Transitional Justice. (2016). *The Missing in Lebanon Inputs on the Establishment of the Independent National Commission for the Missing and Forcibly Disappeared in Lebanon*. International Center for Transitional Justice.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. (n.d.). *About the ICTY*. Retrieved from <https://www.icty.org/en/about>

Jaquemet, I. (2009). Fighting amnesia: ways to uncover the truth about Lebanon's missing. *International Journal of Transitional Justice*, 3(1), 69-90.

John, N. (2020) The biopolitics of victim construction, elision and contestation in Northern Ireland and Lebanon, *Peacebuilding*, 8:4, 402-417, DOI: [10.1080/21647259.2019.1647774](https://doi.org/10.1080/21647259.2019.1647774)

Jones, B. (2021). The performance and persistence of transitional justice and its ways of knowing atrocity. *Cooperation & Conflict*, 56(2), 163–180. <https://doi.org/10.1177/0010836720965994>

Kovras, I. (2012). De-linkage processes and grassroots movements in transitional justice. *Cooperation and Conflict*, 47(1), 88-105.

Kovras, I. (2013). *Explaining Prolonged Silences in Transitional Justice: The Disappeared in Cyprus and Spain*, Retrieved from <https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portal/8956109/CPSKovras.pdf>

Kovras, I. (2014). *Truth recovery and transitional justice: Deferring human rights issues*. Routledge.

Kovras, I., & Loizides, N. (2011). Delaying Truth Recovery for Missing Persons. *Nations and Nationalism*, 17(3), 520-539

- Ktori, M., & Baranhan, G. (2018). Development and future perspectives of a humanitarian forensic programme: the committee on missing persons in Cyprus example. *Egyptian Journal of Forensic Sciences*, 8(1), 1-12.
- Lawther, C., Moffett, L., & Jacobs, D. (2017). *Research handbook on transitional justice*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Lebanon: Families Propose Draft Law for the Missing and Forcibly Disappeared Persons. International Center for Transitional Justice. Retrieved from <https://www.ictj.org/news/lebanon-families-propose-draft-law-missing-and-forcibly-disappeared-persons>
- Leebaw, B. A. (2008). The irreconcilable goals of transitional justice. *Hum. Rts. Q.*, 30, 95.
- Lundy, P., & McGovern, M. (2008). Whose justice? Rethinking transitional justice from the bottom up. *Journal of law and society*, 35(2), 265-292.
- Mac Ginty, R., & Williams, A. (2016). *Conflict and development*. Routledge.
- Maalouf, L. (2009). *Enforced disappearances in Lebanon: A nation's unyielding Legacy*. ACT for the Disappeared.
- McManus, S. (2017). The right to know: Suffering, human rights, and perplexities of politics in Lebanon. *American Ethnologist*, 44(1), 104–117. Retrieved from <https://anthrosource.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/amet.12429>
- Mégret, F., & Vagliano, R. (2017). Transitional justice and human rights. In *Research Handbook on Transitional Justice*. Edward Elgar Publishing.
- Mendeloff, D. (2004). Truth-Seeking, Truth-Telling, and Postconflict Peacebuilding: Curb the Enthusiasm? *International Studies Review*, 6(3), 355–380. <http://www.jstor.org/stable/3699695>

- Mikellide, M. (2017). Recovery and identification of human remains in post-conflict environments: A comparative study of the humanitarian forensic programs in Cyprus and Kosovo. *Forensic science international*, 279, 33-40.
- Morewitz, J.S., & Colls, S.C. (2016). Handbook of Missing Persons, Retrieved from <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-319-40199-7.pdf>
- Moyssi, N., Ktori, M., & Vehit, U. (2016). Forensic Management of Artifacts in Human Identification: The Experience of the Committee on Missing Persons in Cyprus. *Journal of Forensic Identification*, 66(3).
- Mutua, M. (2015). What is the future of transitional justice?. *International Journal of Transitional Justice*, 9(1), 1-9.
- Nanci Adler. (2018). Understanding the Age of Transitional Justice : Crimes, Courts, Commissions, and Chronicling. Rutgers University Press.
- Ochsenwald, L. M. (n.d). Lebanese Civil War | History, Causes, Effects, & Combatants. Britannica. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Lebanese-Civil-War>
- Olsen, T., Payne, L., & Reiter, A. (2010). Transitional justice in balance. Comparing Processes, Weighing Efficacy.
- Roht-Arriaza, N., & Mariezcurrena, J. (Eds.). (2006). Transitional justice in the twenty-first century: beyond truth versus justice. Cambridge University Press.
- Renner, J. (2018). *Discourse, normative change and the quest for reconciliation in global politics*. Manchester University Press.
- Ryan, S. (2016). *The transformation of violent intercommunal conflict*. Routledge.
- Rosalind Shaw, Lars Waldorf, & Pierre Hazan. (2010). Localizing Transitional Justice : Interventions and Priorities After Mass Violence. Stanford University Press.

- Rowayheb, M. G., & Ouaiss, M. (2015). The Committee of the Parents of the Missing and Disappeared: 30 Years of Struggle and Protest. *Middle Eastern Studies*, 51(6), 1010–1026. <https://doi.org/10.1080/00263206.2015.1045495>
- Ruti G. Teitel. (2014). *Globalizing Transitional Justice*. Oxford University Press.
- Sakkas, J., & Zhukova, N. (2013). The Soviet Union, Turkey and the Cyprus Problem, 1967-1974. *Les cahiers Irice*, (1), 123-135.
- Sharp, D. N. (2017). Transitional justice and 'local' justice. In *Research Handbook on Transitional Justice*. Edward Elgar Publishing.
- Seul, J. R. (2019). Coordinating Transitional Justice. *Negotiation Journal*, 35(1), 9–30. <https://doi.org/10.1111/nejo.12245>
- Sooka, Y. (2006). Dealing with the past and transitional justice: building peace through accountability. *International Review of the Red Cross*, 88(862), 311-325.
- Szablewska, N., & Bachmann, S.-D. (2015). *Current Issues in Transitional Justice. Towards a More Holistic Approach*. Springer International Publishing.
- Touma, A., & Zaghbour, M (2020). Truth, Dignity, and Justice – The case of the Missing and Forcibly Disappeared in Lebanon. Issam Fares Institute for Public Policy and International Affairs at the American University of Beirut. Retrieved from https://aub.edu.lb/ifi/Documents/publications/policy_briefs/20192020/20200710_the_disappeared_english.pdf
- UMAM D&R. (2019). Law 105: Law on Missing and Forcibly Disappeared Persons. Embassy of Switzerland in Beirut. Retrieved from <https://www.umam-dr.org/Uploads/2020-05/PublicationPDF1.pdf>
- United Nations (2004). *The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies* (S/2004/616).

United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. Retrieved from

<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Van Alebeek, R. (2001). The Pinochet case: international human rights law on trial. *The British Year Book of International Law*, 71(1), 29.

Van der Merwe, H., Baxter, V., & Chapman, A. R. (Eds.). (2009). Assessing the impact of transitional justice: Challenges for empirical research. US Institute of Peace Press.

Van der Merwe, H., & Schkolne, M. (2017). The role of local civil society in transitional justice. In *Research Handbook on Transitional Justice*. Edward Elgar Publishing.

Who we are | Act for the disappeared. Retrieved from

<http://www.actforthedisappeared.com/about-us/who-we-are>

Zvobgo, K. (2020). Demanding Truth: The Global Transitional Justice Network and the Creation of Truth Commissions. *International Studies Quarterly*, 64(3), 609–625.

<https://doi.org/10.1093/isq/sqaa044>

Αγνοούμενοι της Κύπρου πειραματόζωα των Τούρκων. (n.d.). Retrieved from

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/H-6-2006-0926_EL.html

Γραφείο Επιτρόπου Προεδρίας. (n.d.). Κατάλογοι Αγνοουμένων και Πεσόντων. Retrieved from

http://www.presidentialcommissioner.gov.cy/anthropos/anthropos.nsf/index_gr/index_gr?opendocument

ECHJ (2001). Case of Cyprus v. Turkey (Application no. 25781/94)

Κωσταντίνου, Κ. (2021, Σεπτέμβριος 29). Κύπρος – Η εξαπάτηση των συγγενών των αγνοουμένων – «Ηξεραν, αλλά ήθελαν μανάδες να κλαίνε στα οδοφράγματα». Το Βήμα. Retrieved from <https://www.tovima.gr/2021/09/29/politics/i-eksapatisi-sygggenon-agnooumenon-ikseran-alla-ithelan-manades-na-klaine-sta-odofragmata/>

Συμφωνία Κληρίδη - Ντενκτάς για τους Αγνοούμενους (31 Ιουλίου 1997)

Συμφωνία της Τρίτης Βιέννης (2 Αυγούστου 1975)

Ψήφισμα 33/172 (1978) για τους αγνοούμενους

Ψήφισμα 3450 (XXX) (1975) για τους αγνοούμενους

Ψήφισμα 36/164 (1981) για τους αγνοούμενους

Ψήφισμα 37/181 (1982) για τους αγνοούμενους

Ανδρέας Ευθυμίου